

تدوین و سنجش سنج‌های ارزیابی کیفیت محیط از دیدگاه برنامه‌ریزی شهری تنوع گرا در شهر رشت *

فضیلت طهری (پژوهشگر دکتری شهرسازی اسلامی، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران)

مهین نسترن* (دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران)

پرویز اجلالی (دکترای جامعه‌شناسی شهری، دانشیار بازنشسته موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، تهران، ایران)

چکیده

جامعه امروز از افراد گوناگون با سنین، جنسیت‌ها، نژادها و پیشینه‌های قومی، توانایی‌های جسمی و باورهای گوناگون و متنوع تشکیل شده است. بسیاری از سازوکارهای برنامه‌ریزی شهری جهان با پذیرش تنوع و گوناگونی ساکنان شهری بسوی به‌کارگیری رویکردهای تنوع‌گرا و گنجاندن تنوع‌ها و تفاوت‌ها در فرایندهای برنامه‌ریزی شهری تغییرمسیر داده‌اند، اما سازوکار برنامه‌ریزی شهری کشور ایران و به تبع آن شهر رشت در سایه تفکرات مدرنیسم همچنان با شهروندان به صورت نوعی واحد برخورد می‌کند و تفاوت‌های سنی، جنسیتی، قومی نژادی، مذهبی، تفاوت در توانایی جسمی و در نتیجه تفاوت در نیازهای شهروندان در شهر را در نظر نمی‌گیرد. هدف از این مطالعه ارزیابی کیفیت محیط شهر رشت از دیدگاه برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا و پاسخگویی به نیازهای گروه‌های اجتماعی متنوع است. برای دستیابی به این هدف، سنج‌هایی تدوین و در شهر رشت اندازه‌گیری شدند. برای گردآوری داده‌ها از مستندات، بررسی میدانی و مصاحبه استفاده شده است. از یک مدل ریاضی ساده برای ارزیابی کیفیت محیط شهر استفاده و نتیجه آزمون این مدل به صورت عددی ارائه شد که نشان‌دهنده کیفیت محیط بر اساس آمار و اطلاعات موجود است. اندازه‌گیری سنج‌ها و ارزیابی کیفیت محیط شهر رشت نشان می‌دهد این شهر با کسب به ترتیب ۲۷، ۳۳، ۳۱ و ۴۲ درصد امتیاز مطلوبیت، کیفیت پایینی در پاسخگویی به نیازهای زنان، توانخواهان و سالمندان و کیفیت متوسطی درباره کودکان دارد. در بسیاری از زمینه‌های بنیادی از جمله امکانات و خدمات عمومی، حمل و نقل عمومی، فضاهای بیرونی و ساختمان‌های عمومی و اشتغال تا نزدیک شدن به استانداردها فاصله زیادی دارد و لزوم گذار از رویکرد یکسان‌نگر فعلی به رویکرد برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا برای گنجاندن تنوع‌ها و تفاوت‌ها در فرایندهای سیاستگذاری و برنامه‌ریزی شهری وجود دارد.

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۷ بهمن ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش: ۱۱ مرداد ۱۴۰۰

صفحات: ۱۵۴-۱۲۵

کلید واژه‌ها:

برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا، گروه اجتماعی، کیفیت محیط، سنج، مدل ریاضی ساده، شهر رشت.

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری فضیلت طهری با عنوان "توسعه مدل مفهومی الگوی برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا، نمونه موردی شهر رشت" می‌باشد که به راهنمایی خانم دکتر مهین نسترن و آقای دکتر پرویز اجلالی در دانشگاه هنر اصفهان انجام شده است.

** نویسنده مسئول: دکتر مهین نسترن

پست الکترونیک: m.nastaran@au.ac.ir

مقدمه

جامعه امروز از افراد گوناگون با سنین، جنسیت‌ها، نژادها و پیشینه‌های قومی، توانایی‌های جسمی و باورهای گوناگون و متنوع تشکیل شده است (Higgins et al., 2005: 11). برخی از تفاوت‌ها منجر به تبعیض و محرومیت می‌شوند و برخی دیگر نه. جنسیت، نژاد، معلولیت و سن موضوع‌های کلیدی و ریشه‌سپاری از تبعیض‌ها در جوامع هستند (Reeves, 2004: 8). از اوایل دهه ۱۹۶۰ میلادی هنگامی که دیدگاه‌های انتقادی درباره اشکالی از برنامه‌ریزی که این تنوع و گوناگونی پیچیده در زندگی شهری را نادیده می‌گرفتند، شروع به ظهور کردند، تفکر برنامه‌ریزی، رویکردهایی را که با شهروندان شهری به مثابه افرادی همانند و یک‌جور برخورد می‌کرد، نپذیرفت. برنامه‌ریزی به‌طور روزافزونی به دلیل شکست در زمینه در نظر گرفتن تنوع شهرها و ساکنانشان مقصر دانسته شد. چهل سال بعد از نخستین حمله‌ها به فرضیات و اقدامات همگون‌کننده برنامه‌ریزی، تنوع شهرها و ساکنانشان به موضوع اصلی دل‌نگرانی‌ها و دغدغه‌های تفکر و عمل برنامه‌ریزی و به‌طور کلی نظریه شهری تبدیل شد (Fincher & Iveson, 2008, vii: 2). برای کسانی که علی‌رغم این انتقادات بر این باورند که برنامه‌ریزی همچنان می‌تواند ابزار ارزشمندی در مبارزه برای عدالت و حق به شهر باشد، شناسایی چهارچوب جدیدی برای به‌کارگیری برنامه‌ریزی در شهرهای معاصر بسیار مهم است (Bridge & Watson, 2011: 407). رویکرد برنامه‌ریزی برای تنوع و تفاوت چهارچوب جدیدی برای تفکر در مورد برنامه‌ریزی شهرها ارائه می‌کند. این چهارچوب در جستجوی برجسته کردن تعهدات و فرصت‌های اجتماعی برنامه‌ریزی است (Fincher & Iveson, 2008, vii). برنامه‌ریزی برای تنوع و تفاوت، تفسیری اجتماعی از برنامه‌ریزی برای شهرها و رویکردی است که نیازهای گروه‌های

اجتماعی مختلف را در نظر می‌گیرد (Reeves, 2004: 182). از اثرات و پیامدهای بکارگیری رویکرد برنامه‌ریزی برای تنوع و تفاوت، ارتقاء کیفیت محیط شهری برای همه گروه‌های اجتماعی مختلف یا به بیانی دیگر دستیابی به محیط شهری تنوع‌گرا و همه‌شمول است. محیط شهری تنوع‌گرا می‌تواند در قالب افزایش دسترسی گروه‌های اجتماعی مختلف به فضاها و مکان‌های عمومی شهر، سیستم حمل و نقل عمومی و امکانات و خدمات عمومی بیان شود. به گونه‌ای که هیچ شهروندی به واسطه سن، جنسیت، توانایی جسمی/ذهنی، قومیت، نژاد، مذهب و دیگر تفاوت‌ها از دسترسی به فضاها، مکان‌ها، امکانات و تسهیلات عمومی و برخورداری از آن‌ها محروم نشود. نگاهی به وضعیت گروه‌های اجتماعی مختلف در شهرها می‌تواند به روشن‌تر شدن موضوع کمک کند:

مردان و زنان، پسران و دختران در بسترها و شرایط اجتماعی مختلف، شهرها را به شیوه‌های بسیار متفاوتی تجربه می‌کنند و با چالش‌ها و نیازهای مختلفی روبرو می‌شوند که شهرها باید آن‌ها را برطرف کنند. به‌طور خاص، پیامدهای منفی شهرنشینی سریع به ویژه در زمینه ایمنی و جابجایی کافی و مناسب در شهرها، خشونت مبتنی بر جنسیت در فضاها عمومی، مسئولیت‌خانی نامتناسب، سهم از بازار کار با توجه به جنسیت، دسترسی نابرابر به اطلاعات و آموزش و محرومیت از مشارکت سیاسی و اجتماعی اقتصادی، احتمالاً بر زنان تأثیر می‌گذارد. شهرنشینی سریع، نه تنها فرصت‌هایی را برای توسعه به وجود می‌آورد، بلکه چالش‌هایی را نیز مانند نابرابری‌های اقتصادی اجتماعی، محرومیت و جدایی‌گزینی برای زنان و دختران ایجاد می‌کند (Libertun de Duren et al, 2020: 10). جنبه‌های اصلی محیط ساخته شده شهری در زمینه دسترسی، جابجایی، ایمنی و رهایی از خشونت، سلامت و بهداشت، انعطاف

ساله و بالاتر خواهند بود، که این امر پیامدهای قابل توجهی در برنامه ریزی و توسعه شهری دارد. محیط شهری بر سلامت و کیفیت زندگی سالمندان تأثیر می‌گذارد. به طور فزاینده‌ای، شهرها باید بین نقش خود به عنوان محرک توسعه اقتصادی و مسئولیت‌های مرتبط با بهبود کیفیت زندگی سالمندان تعادل ایجاد کنند (Garcia Ballesteros & Jimenez Blasco, 2016: 58). به منظور بهره‌گیری از تمام پتانسیلی که سالمندان برای توسعه انسانی مستمر ارائه می‌دهند، شهرهای جهان باید از شمول و دسترسی کامل آن‌ها به فضاها، ساختارها و خدمات شهری اطمینان حاصل کنند (van Hoof et al., 2018: 2). شهرها برای پایدار ماندن باید ساختارها و خدمات لازم برای پشتیبانی از رفاه و بهره‌وری ساکنان خود را فراهم‌کنند. به ویژه افراد مسن برای جبران تغییرات جسمی و اجتماعی مرتبط با پیری، به محیط‌های زندگی حمایت‌کننده و توانمندکننده نیاز دارند (WHO, 2007: 4).

کودکان گروه جمعیتی‌ای هستند که اغلب در برنامه‌ریزی شهرهای ما نادیده گرفته می‌شوند. اگر شهرهای بزرگ و کوچک برنامه‌ریزی ضعیفی دارند، کودکان اولین گروهی هستند که رنج می‌برند. تأثیر محیط ساخته‌شده بر سلامت کودکان بی‌درنگ و فوری است (NIUA, 2017: 7). در حالی که چارچوب‌های سیاست‌گذاری برای رفع نیازهای کودکان در شهرها وجود دارد، احتیاجات کودکان اغلب در فرایندهای برنامه‌ریزی شهری و بحث‌های اصلی شهرسازی مورد بی‌توجهی قرار می‌گیرد. کودکانی که در شهرها بزرگ می‌شوند، ترکیب منحصر به فردی از مزایا و معایب دارند - دسترسی به مدارس، امکانات ورزشی و مراقبت‌های بهداشتی بهتر معمولاً در مقابل معایبی مانند آلودگی، عدم تحرک مستقل، فضاهای بازی ناکافی، کمبود فضاهای عمومی تفریحی و از کارافتادگی ساختارهای حمایتی جامعه قرار دارد

پذیری اقلیمی و امنیت مالکیت، فشارهای نامتناسبی را برای زنان و دختران از هر سن و توانایی‌ای ایجاد و نابرابری‌های جنسیتی موجود را تشدید و تقویت می‌کند (Terraza et al., 2020: 8).

تقریباً یک نفر از هر هفت نفر جمعیت جهان - بیش از یک میلیارد نفر - دارای معلولیت است (Keogh & Merkel, 2013: 10). ما به شهرهایی که فضاها و خدمات عمومی شهر با نادیده گرفتن نیازهای توانخواهان، کودکان خردسال و مراقبت‌کنندگان از آن‌ها و سالمندان برنامه‌ریزی، طراحی و ساخته می‌شوند و دسترسی آن‌ها را محدود می‌کنند، عادت کرده‌ایم. توانخواهان، کودکان و سالمندان همچنان در طراحی فضاها و سیستم‌های شهری مورد توجه قرار نمی‌گیرند. موانعی که در برابر شمول و دربرگیری موثر آن‌ها در فضاها و سیستم‌های شهری وجود دارد می‌تواند فیزیکی باشد و نحوه جابجایی یک فرد از یک مکان به مکان دیگر در شهر را محدود کند. اقتصادی باشد و دسترسی به فرصت‌های شغلی را محدود کند و یا اجتماعی باشد و تعامل و مشارکت در فضاهای عمومی را محدود کند (Libertun de Duren et al., 2021: 3). محیط‌ها، زیرساخت‌ها، امکانات و خدمات شهری بسته به نوع برنامه‌ریزی و ساخت آن‌ها می‌توانند مانع از دسترسی، مشارکت و شمول توانخواهان در جامعه شوند یا امکان دسترسی، مشارکت و شمول در جامعه را فراهم‌کنند. افراد دارای معلولیت که در سرتاسر جهان در مناطق شهری زندگی می‌کنند به دلیل عدم دسترسی گسترده به محیط ساخته‌شده، همچنان برای مشارکت در جوامع خود با چالش‌های چشمگیری روبرو هستند (Inclusive Urban Agenda, 2016: 3).

همزمان با رشد شهرها، سهم آن‌ها از ساکنان ۶۵ ساله و بالاتر در حال افزایش است. تا سال ۲۰۵۰ میلادی، بیش از دو سوم جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند و حداقل، یک چهارم جمعیت شهرنشین، ۶۵

تفاوت در نیازهای شهروندان در شهر را در نظر نمی‌گیرد.

سهام قابل توجه گروه‌های اجتماعی مختلف از کل جمعیت شهر رشت، لزوم ایجاد محیط شهری تنوع‌گرا و همه‌شمول را ضروری می‌سازد. لذا هدف از این مطالعه ارزیابی کیفیت محیط شهر رشت از دیدگاه برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا است و این مطالعه برای پاسخ به پرسش کلی کیفیت محیط شهر رشت از نظر پاسخگویی به نیازهای گروه‌های اجتماعی متنوع چگونه است، انجام شده است. این پژوهش به لحاظ هدف از نوع کاربردی و از نظر روش، توصیفی تحلیلی و از نوع تحقیق ارزیابی یا ارزشگذاری است. برای دستیابی به این هدف، سنجه‌های ارزیابی کیفیت محیط تدوین و در شهر رشت اندازه‌گیری می‌شوند. سپس از یک مدل ریاضی ساده برای ارزیابی کیفیت محیط استفاده می‌شود. در این ارزیابی علاوه بر ویژگی‌های کمی شهر، خصوصیات کیفی آن نیز به زبان اعداد و ارقام ترجمه شده که نتیجه حاصل، نمادی از خصوصیات محیطی شهر مورد ارزیابی بر اساس آمار و اطلاعات موجود است. نتایج این مطالعه می‌تواند راهنمای تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات آینده مراجع برنامه‌ریزی شهری کشورمان در زمینه به‌کارگیری رویکردهای برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا و در نظر گرفتن نیازهای گروه‌های اجتماعی مختلف در فرایندهای سیاستگذاری و برنامه‌ریزی شهری برای دستیابی به محیط شهری تنوع‌گرا و همه‌شمول باشد.

مبانی نظری

• تنوع و تفاوت

اصطلاح تنوع معانی گوناگونی در ادبیات شهری دارد، در میان طراحان شهری به اختلاطی از انواع ساختمان (طراحی کالبدی متنوع) اطلاق می‌شود، در میان برنامه‌ریزان ممکن است به معنای کاربری‌های مختلط یا

(NIUA, 2017: 12-13). از آنجا که محیط‌های شهری به بستری برای رشد بیشتر کودکان تبدیل می‌شوند و عامل تعیین‌کننده‌ای در رشد کودکان هستند، شکل دهی به شهرنشینی و اسکان در شهر برای کودکان ضروری است. اگر محیط‌های شهری به نوعی برای رفع نیازهای کودکان برنامه‌ریزی شوند، نه تنها از رشد کودکان پشتیبانی می‌کنند بلکه به عنوان خانه‌ای برای نسل‌های آینده رونق می‌یابند. بدون برنامه‌ریزی مناسب برای کودکان، محیط‌های شهری به یک محیط ساخته شده ناکارآمد و متلاشی شده تبدیل می‌شوند (Aerts, 2018: 21).

شهر رشت یکی از شهرهای بزرگ ایران، مرکز استان گیلان در شمال کشور و مرکز شهرستان رشت است. این شهر به عنوان نمونه یک شهر ایرانی، از افراد متنوع و گوناگون با سنین، جنسیت‌ها، توانایی‌های جسمی و پیشینه‌های قومی مختلف تشکیل شده است. به استناد آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ زنان حدود ۵۱ درصد، کودکان ۱۷ درصد، سالمندان ۱۱ درصد و توانخواهان تحت پوشش بهزیستی حدود ۱/۵ درصد از کل جمعیت شهر رشت را تشکیل می‌دهند (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، ۱۳۹۵). بسیاری از سازوکارهای برنامه‌ریزی شهری جهان با پذیرش تنوع و گوناگونی ساکنان شهری و برای دستیابی به محیط شهری تنوع‌گرا و پاسخگو به نیازهای گروه‌های اجتماعی مختلف بسوی به‌کارگیری رویکردهای تنوع‌گرا و گنجاندن تنوع‌ها و تفاوت‌ها در فرایندهای برنامه‌ریزی شهری تغییر مسیر داده‌اند، اما سازوکار برنامه‌ریزی شهری کشور ایران و به تبع آن شهر رشت در سایه تفکرات مدرنیسم همچنان با شهروندان به صورت نوعی واحد برخورد می‌کند و تفاوت‌های سنی، جنسیتی، قومی، نژادی، مذهبی، تفاوت در توانایی جسمی و در نتیجه

پیوسته توسط طیف گسترده‌ای از سیاست‌ها و رویه‌ها که برخی از مردم را در جریان اصلی قرار می‌دهند و دیگران را به حاشیه می‌رانند، بازتولید می‌شود (Fincher, 2003: 1). سیاست‌های برنامه‌ریزی بر تخصیص و توزیع منابع بین گروه‌های مختلف مردم تأثیرگذار هستند. اثرات اجتماعی توزیعی سیاست‌های برنامه‌ریزی خنثی و بی‌طرف نیستند. بلکه برنامه‌ریزی این پتانسیل را دارد که بر این‌که چه کسانی به چه منابعی دسترسی پیدا می‌کنند، تأثیر بگذارد. سیاست‌ها و فرآیندهای برنامه‌ریزی می‌توانند ناخواسته نسبت به برخی از افراد یا گروه‌ها بی‌ملاحظه باشند و ممکن است ناخواسته، علیه برخی از بخش‌های جامعه تبعیض قائل شوند (Booth et al., 2004: 4, 5). بنابراین مفهوم تفاوت به معنای تفاوت در برخورداری از فرصت‌ها و نتایجی است که اقدامات برنامه‌ریزی شهری برای شهروندان فراهم می‌کنند.

• برنامه‌ریزی برای تنوع و تفاوت

بین مردم تنوع وجود دارد. گروه‌های ذینفع و گروه‌های با ویژگی‌های خاص وجود دارند که به رسمیت شناختن آن‌ها ضروری است. اما آن‌چه مهم است این است که تفاوت بین گروه‌ها به‌طور پیوسته توسط طیف گسترده‌ای از فرایندها و سیاست‌ها که برخی از افراد را در جریان اصلی قرار می‌دهند و دیگران را به حاشیه می‌رانند بازتولید می‌شود. سیاست‌های برنامه‌ریزی جزء آن دسته از سیاست‌هایی هستند که در ابتدا به روش‌های خاصی تنوع را تشخیص می‌دهند و از سوی دیگر می‌توانند منجر به تداوم تفاوت‌ها شوند (Fincher, 2003: 1). برای کسانی که علی‌رغم این انتقادات بر این باورند که برنامه‌ریزی همچنان می‌تواند ابزار ارزشمندی در مبارزه برای عدالت و حق به شهر باشد، شناسایی چهارچوب جدیدی برای به‌کارگیری برنامه‌ریزی در شهرهای معاصر بسیار مهم است (Bridge & Watson, 2011: 407).

ناهمگونی طبقاتی و نژادی قومی باشد. در میان جامعه‌شناسان و تحلیل‌گران فرهنگی عمدتاً در معنای دوم بکار می‌رود (Fainstein, 2005: 4). خصوصیات و ویژگی‌های تنوع به سه بعد اجتماعی، جمعیت‌شناختی و فرهنگی قابل‌تقلیل هستند. تنوع به طیف به‌شدت متنوعی از افراد با زمینه‌های اجتماعی و جمعیت‌شناختی مختلف اشاره می‌کند که در شهر زندگی و کار می‌کنند (Leicester city council, 2012: 2). به عقیده‌ی ورتووک (۲۰۱۵) تنوع صرفاً بر قومیت یا جنسیت یا طبقه اجتماعی متمرکز نیست. تنوع تا حد زیادی یک اصطلاح توصیفی است که ابعاد مختلف تمایز اجتماعی را در بر می‌گیرد: قومی، مذهبی، جنسیتی و غیره (Vertovec, 2014: 7). شهرها به عنوان فضاهای تجمع و تعامل، اغلب محور بحث‌های مرتبط با تنوع هستند (Vormann, 2015: 119). به عقیده‌ی شیلر (۲۰۱۶) مفهوم تنوع در حال حاضر به مثابه لقبی برای سیاست‌هایی بکار می‌رود که به ناهمگونی جمعیت محلی می‌پردازند و در مقایسه با چند فرهنگ‌گرایی که بر تفاوت قومی فرهنگی متمرکز است، سیاست‌های تنوع با در نظر گرفتن مقوله‌های مختلف و متعدد تفاوت شامل نژاد/ قومیت، جنسیت، سن و توانایی ذهنی/ جسمی به مفهوم تفاوت نزدیک می‌شوند (Schiller, 2016: 2).

به عقیده‌ی دوری ریوز (۲۰۰۵) سردرگمی از این‌جا ناشی می‌شود که برخی از تفاوت‌ها منجر به تبعیض و محرومیت می‌شوند و برخی دیگر نه. جنسیت، نژاد، معلولیت و سن موضوع‌های کلیدی و ریشه‌ی بسیاری از تبعیض‌ها در جوامع هستند (Reeves, 2004: 8). فینچر (۲۰۰۳) می‌گوید نکته مهم این است که تفاوت بین گروه‌های اجتماعی مختلف در برخورداری از فرصت‌ها و نتایج^۱ منتج از اقدامات برنامه‌ریزی شهری به‌طور

1 Outcomes

رضایت مردم سنجیده می‌شود (تقوایی و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۴، شمائی و پورمحمد، ۱۳۹۲: ۲۷۴). کیفیت محیط موضوعی پیچیده، دربرگیرنده ادراکات ذهنی، نگرش‌ها و ارزش‌های افراد و گروه‌های مختلف (سامی، فلاح پور و جعفرلو، ۱۳۹۶: ۱۵۷) و سنجش وضعیت محیط در ارتباط با نیازمندی‌ها و خواسته‌های انسان است (Johnson et al, 1997: 581). کیفیت محیط از برآیند کیفیت اجزای متشکله یک ناحیه معین حاصل می‌شود، اما بیشتر از اشاره به جمع اجزای سازنده محیط، بر ادراک کلی از یک مکان دلالت دارد. اجزای سازنده شامل طبیعت، فضای باز، زیرساخت‌ها، محیط انسان ساخت یا مصنوع، تسهیلات محیط کالبدی، ذخایر طبیعی و روابط اجتماعی هر یک مشخصات و کیفیات خاص خود را دارا هستند (Van Kamp et al, 2003: 8) کیفیت محیط شهر بستگی زیادی به کیفیت زیرساخت‌های شهر و مدیریت مناسب آن‌ها دارد و شامل محیط کالبدی (مانند مدیریت آب‌های سطحی، کیفیت هوا، فضای سبز، سر و صدا، ترافیک و ...)، تسهیلات مربوط به مسکن (تامین آب، برق، گاز، تلفن، بهداشت، دفع فاضلاب و ...) و محیط اجتماعی (جامعه، استقلال، کنش‌های اجتماعی، احساس رضایت و امنیت اجتماعی) می‌شود (فضیحی، ۱۳۹۹: ۷۹) کیفیت محیط شهری، یک مفهوم کاملاً جغرافیایی است و به مجموع مسائل شهر توجه دارد. امنیت، سلامتی، ایمنی، توسعه فردی و اجتماعی، منابع طبیعی، اقتصاد و محیط پایدار، محورهای تشکیل دهنده یک محیط با کیفیت شهری هستند (صرافی و محمدی، ۱۳۹۶: ۳۹).

پیشینه تحقیق

در بحث پیشینه پژوهش به بررسی تجارب جهانی تدوین شاخص‌های شهرها و محیط‌های دوستدار گروه‌های اجتماعی مختلف و ارزیابی وضعیت محیط

در نظر گرفتن نیازهای همه گروه‌های اجتماعی متنوع و رسیدگی به آن‌ها توسط رهیافت برنامه‌ریزی برابری‌گرا و همه‌شمول، بسیار مهم و حیاتی است (Greater London Authority, 2007: 6). به عقیده دوری ریزو برنامه‌ریزی برای تنوع و تفاوت، تفسیری اجتماعی از برنامه‌ریزی برای شهرها و رویکردی است که نیازهای گروه‌های اجتماعی مختلف را در نظر می‌گیرد (Reeves, 2004: 182). در این تفسیر عمیقاً اجتماعی از برنامه‌ریزی برای شهرها، دو چهارچوب مفهومی یا شیوه مشاهده وجود دارد که باید به طور همزمان به کار گرفته شوند. نخست، برنامه‌ریزی برای طیف متنوعی از افرادی که در شهرها زندگی و از آن استفاده می‌کنند، که برنامه‌ریزی برای تنوع است و دوم، برنامه‌ریزی زمینه‌ها و سازوکارهای نهادی به گونه‌ای که مروج و مشوق برابری دسترسی در همه مکان‌ها باشد که برنامه‌ریزی برای کاهش تفاوت است - (Fincher, 2003: 2). برنامه‌ریزی برای تنوع، شیوه‌ای از تفکر درباره گروه‌هایی از افراد دارای ویژگی‌های خاص است که به دلیل تفاوت‌هایشان با جریان اصلی به توجه ویژه‌ای در برنامه‌ریزی نیازدارند. در برنامه‌ریزی برای کاهش تفاوت‌های تثبیت شده، محرومیت و نابرخورداری مکانی یک مفهوم اصلی و اولیه است، به این معنا که ویژگی‌های یک مکان موجب ایجاد فرصت‌ها و موانعی برای مردم می‌شود. جایی که افراد زندگی می‌کنند، تفاوت ایجاد می‌کند، زیرا مکان‌ها از ترکیب‌های مختلف و متغیری از امکانات، حمل و نقل عمومی، زیرساخت‌های اجتماعی و کالبدی برخوردار هستند که بر تحرک و دسترسی تأثیر می‌گذارد (Fincher, 2003: 3).

• کیفیت محیط شهر

کیفیت محیط شهر اساساً یک مفهوم چند بعدی بوده و شامل ابعاد کالبدی فضایی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی محیط‌زیست شهری است و بر اساس میزان

وضعیت شهرها از نظر پاسخگویی به نیازهای گروه های اجتماعی مختلف به طور خلاصه در جدول شماره (۱) آمده است:

شهر از نظر پاسخگویی به نیازهای فضایی متفاوت آن ها می پردازیم تا راهنمای طراحی شاخص های ارزیابی کیفیت محیط از منظر تنوع گرایی در شهر رشت باشند. تعدادی از مطالعات خارجی مرتبط با ارزیابی

جدول (۱): برخی از مطالعات خارجی مرتبط با ارزیابی وضعیت شهرها از منظر پاسخگویی به نیازهای گروه های مختلف

گروه اجتماعی	عنوان	منبع	شاخص ها
سالمندان	شهرهای دوستدار سالمند جهانی: راهنما و سنجش دوستدار سالمند بودن شهرها: راهنمای استفاده از شاخص های اصلی	(who, 2007, 2015)	فهرستی از ویژگی های اساسی شهرهای دوستدار سالمندان برای حمایت از توسعه سیاست ها، خدمات و مداخلات بهداشتی درمانی و اجتماعی برای ایجاد محیط های دوستدار سالمندان ارائه شد. این راهنما بر هشت حوزه اصلی زندگی شهری شامل (۱) فضاهای باز و ساختمان ها، (۲) حمل و نقل، (۳) مسکن، (۴) احترام و همه شمولی اجتماعی، (۵) مشارکت مدنی و اشتغال، (۶) مشارکت اجتماعی، (۷) خدمات اجتماعی و بهداشتی درمانی و (۸) ارتباطات و اطلاعات متمرکز است که عوامل مؤثر بر سلامت و بهزیستی را در بر می گیرند.
	مطالعه آزمایشی جهانی درباره شاخص های شهر دوستدار سالمند	(Kano, Rosenberg & Dalton, 2017)	فهرست شاخص های اصلی راهنمای مورد استفاده برای مطالعه آزمایشی: ۱- محیط کالبدی (پیاده مداری محله، دسترسی به فضاها و ساختمان های عمومی، دسترسی به وسایل نقلیه عمومی، دسترسی به ایستگاه های حمل و نقل عمومی، مسکن مقرون به صرفه)، ۲- محیط اجتماعی (نگرش های اجتماعی مثبت نسبت به سالمندان، مشارکت در فعالیت های داوطلبانه، اشتغال با حقوق، مشارکت در فعالیت های اجتماعی فرهنگی، مشارکت در تصمیم گیری های محلی، در دسترس بودن اطلاعات، در دسترس بودن خدمات اجتماعی و بهداشتی درمانی، امنیت اقتصادی)، ۳- تاثیر (کیفیت زندگی)، ۴- انصاف (خطر قابل نسبت دادن به جمعیت ^۱ ، نابرابری بین دو گروه مرجع)
زنان	شهرهای همه شمول: بسوی شهرهای حساس نسبت به جنسیت در هندوستان	(Mahimkar & Gokhale, 2015)	معیارهایی که برای دستیابی به شهرهای همه شمول از نظر جنسیتی باید در مداخلات برنامه ریزی کالبدی در نظر گرفته شوند عبارتند از: (۱) ایمنی و امنیت، (۲) تلفیق کار و خانه داری، (۳) مشارکت، (۴) تنوع و انعطاف پذیری فضا، (۵) استفاده اجتماعی فضا/ فضای ارتباط و تعامل، (۶) خدمات و زیرساخت ها، (۷) تسهیلات حمل و نقل و (۸) مسکن. در پایان راهنمایی هایی برای برنامه ریزی شهرهای همه شمول در بستر هندوستان ارائه می شود.
	رهنمودهایی برای ارائه یک راهنما درباره شهر دوستدار جنسیت	(Mandal, 2019)	ابزار ارزیابی و اندازه گیری کیفیت محیط ساخته شده و زیرساخت های آن توسط بنیاد آسیا ^۲ طراحی شد. شاخص ها عبارتند از: ۱- کاربری زمین و محیط ساخته شده (نسبت فضای ساخته شده به باز، سهم کاربری مختلط، نفوذپذیری منطقه ساخته شده، اجتماع های دروازه دار، پارک ها و میدان های عمومی، فضاهای تفریحی)، ۲- زیرساخت های عمومی (پوشش مسیر پیاده روی ^۳ ، پوشش روشنایی

1 Population attributable risk

2 Asia Foundation

3 Footpath coverage

<p>معايير^۱، تسهيلات خط عابريپياده، دستفروش ها و دوره گرد هاي خياباني، هزينه هاي مربوط به زيرساخت هاي عمومي، سرويس هاي بهداشتي عمومي، پناهگاه هاي شبانه)، ۳- حمل و نقل عمومي (پوشش شبكه حمل و نقل عمومي، قابليت اتصال اولين و آخرين مايل^۲، در دسترس بودن حمل و نقل عمومي، سهم وسايل نقليه مختلف، درصد سفرهاي زنان با حمل و نقل عمومي، رزرو صندلي براي زنان، كارمندان زن در تسهيلات حمل و نقل عمومي، ۴- امنيت (نسبت پليس به جمعيت، تعداد ايستگاه هاي پليس، نظارت توسط دوربين مدار بسته)</p>			
<p>ابزار ارزيابي شهرهاي همه شمول توسط سازمان آموزشي، علمي و فرهنگي ملل متحد^۳ موسوم به يونسكو در ۱۱ حوزه زندگي شهر شامل (۱) داده، (۲) توسعه اجتماع محلي/ مشاركت سياسي، (۳) مسكن، (۴) بهداشت، (۵) حمايت اجتماعي و خدمات، (۶) آموزش، (۷) ورزش، هنر و تفريح، (۸) نيروي كار، (۹) دسترسي به عدالت و حفاظت، (۱۰) کاهش مخاطرات بلايا، و (۱۱) حمل و نقل عمومي ارائه شد كه در هر حوزه زندگي شهر بين ۳ تا ۱۳ شاخص كيفي ساده و در مجموع ۶۳ شاخص پيشنهاد مي كند.</p>	(UNESCO, 2017)	ابزار ارزيابي شهرهاي همه شمول در اندونزي	توانخواهان
<p>اين ابزار از ۲۰ حوزه زندگي شهري شامل (۱) فضاهای عمومی و محیط ساخته شده، (۲) خدمات عمومی، (۳) حمل و نقل و جابجایی شهری، (۴) سیاستگذاری و حکمروایی، (۵) قانون گذاری و استاندار سازی، (۶) اطلاعات و ارتباطات، (۷) آموزش و مراقبت از کودکان، (۸) فرصت های شغلی، (۹) مسکن، (۱۰) مراقبت های بهداشتی و امنیت اجتماعی، (۱۱) فناوری کمک کننده و زندگی مستقل، (۱۲) زندگی خانوادگی، (۱۳) اقتصاد، کسب و کار و صنعت، (۱۴) سرمایه گذاری و امنیت مالی، (۱۵) تفريح و ورزش، اوقات فراغت، (۱۶) فرهنگ، هنر، ميراث فرهنگي و گردشگري، (۱۷) فناوري و نوآوري، (۱۸) ايمني، كيفيت زندگي و زندگي مستقل، (۱۹) زندگي اجتماعي و ابتكار مدني تشكيل شده است.</p>	(Rebernik et al, 2020)	سنجش عملکرد دربرگيري توانخواهان در شهرها با استفاده از ابزار ارزيابي دربرگيري توانخواهان ^۴	
<p>شاخص هاي محيط-محور شهرهاي دوستدار کودکان عبارتند از: (۱) محيط ساخته شده (مسكن، مدارس و فضاهای باز)، (۲) خدمات و امكانات (زيرساخت هاي كالبدی و اجتماعي و امكانات ویژه کودکان دارای معلولیت)؛ (۳) ايمني و تحرک (جابجایی، ايمني شخصي و ايمني رفت و آمد)؛ و (۴) محيط زيست و مديريت بحران.</p>	(NIUA, 2016)	شاخص هاي توسعه شهري دوستدار کودک	کودکان
<p>(۱) بهداشت همگانی، (۲) ايمني شخصي و محيط زيست، (۳) مساوات اجتماعي، (۴) آموزش، (۵) سياستگذاري براي کودکان و با آن ها، (۶) خدمات و حمايت اجتماعي، (۷) بازی، تفريح و ورزش (۸) حمل و نقل، (۹) محيط زيست، (۱۰) برنامه ريزي شهري، (۱۱) آمادگي و پاسخگويي اضطراري</p>	(Unicef, 2015)	طرح شهر دوستدار کودک جمهوري قزاقستان	

(منبع: پژوهشگران، ۱۳۹۹)

1 Streetlight coverage

2 first and last-mile connectivity

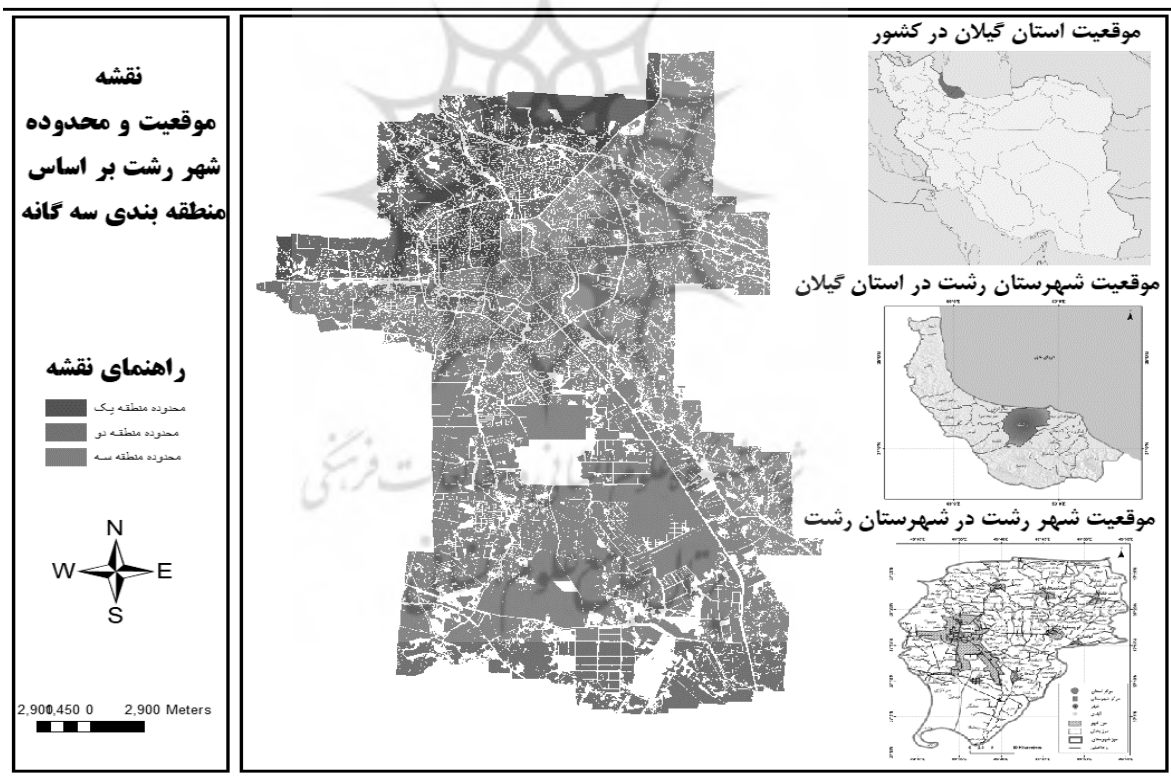
3The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

4 Disability Inclusion Evaluation Tool (DIETool)

محدوده مورد مطالعه

شهر رشت یکی از شهرهای بزرگ ایران، مرکز استان گیلان در شمال کشور و مرکز شهرستان رشت است. شهر رشت ۱۰۱۶۳ هکتار مساحت دارد و تراکم جمعیت آن ۶۷ نفر در هر هکتار است. این شهر در حال حاضر، دارای ۵ منطقه، ۱۵ ناحیه و ۵۵ محله است (شهرداری رشت، ۱۳۹۵). بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران، جمعیت شهر رشت ۶۷۹۹۹۵ نفر، جمعیت زنان ۳۴۳۶۸۲ نفر و جمعیت مردان ۳۳۶۳۱۳ نفر است. از مجموع ۶۷۹۹۹۵ نفر جمعیت شهر رشت ۱۱۶۳۴۰ نفر یعنی حدود ۱۷ درصد از کل

جمعیت، صفر تا ۱۴ ساله و ۴۶۸۷۳ نفر یعنی حدود ۷ درصد از کل جمعیت، ۶۵ ساله و بالاتر هستند. با احتساب ۶۰ تا ۶۴ ساله ها تعداد سالمندان به ۷۵۵۸۳ نفر و سهم آن ها از کل جمعیت شهر رشت، به بیش از ۱۱ درصد می رسد. طبق آمار سرشماری سال ۱۳۹۰، از ۹۵۶۹۶۷ نفر جمعیت شهرستان رشت، ۱۴۴۲۳ نفر یا تقریباً حدود ۱/۵ درصد از جمعیت این شهرستان از نوعی معلولیت جسمی حرکتی یا ذهنی رنج می برند (سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان گیلان، ۱۳۹۵).

شکل (۱): محدوده شهر رشت بر اساس منطقه بندی ۳ گانه و موقعیت استان گیلان، شهرستان رشت و شهر رشت (منبع: پژوهشگران، ۱۳۹۹)

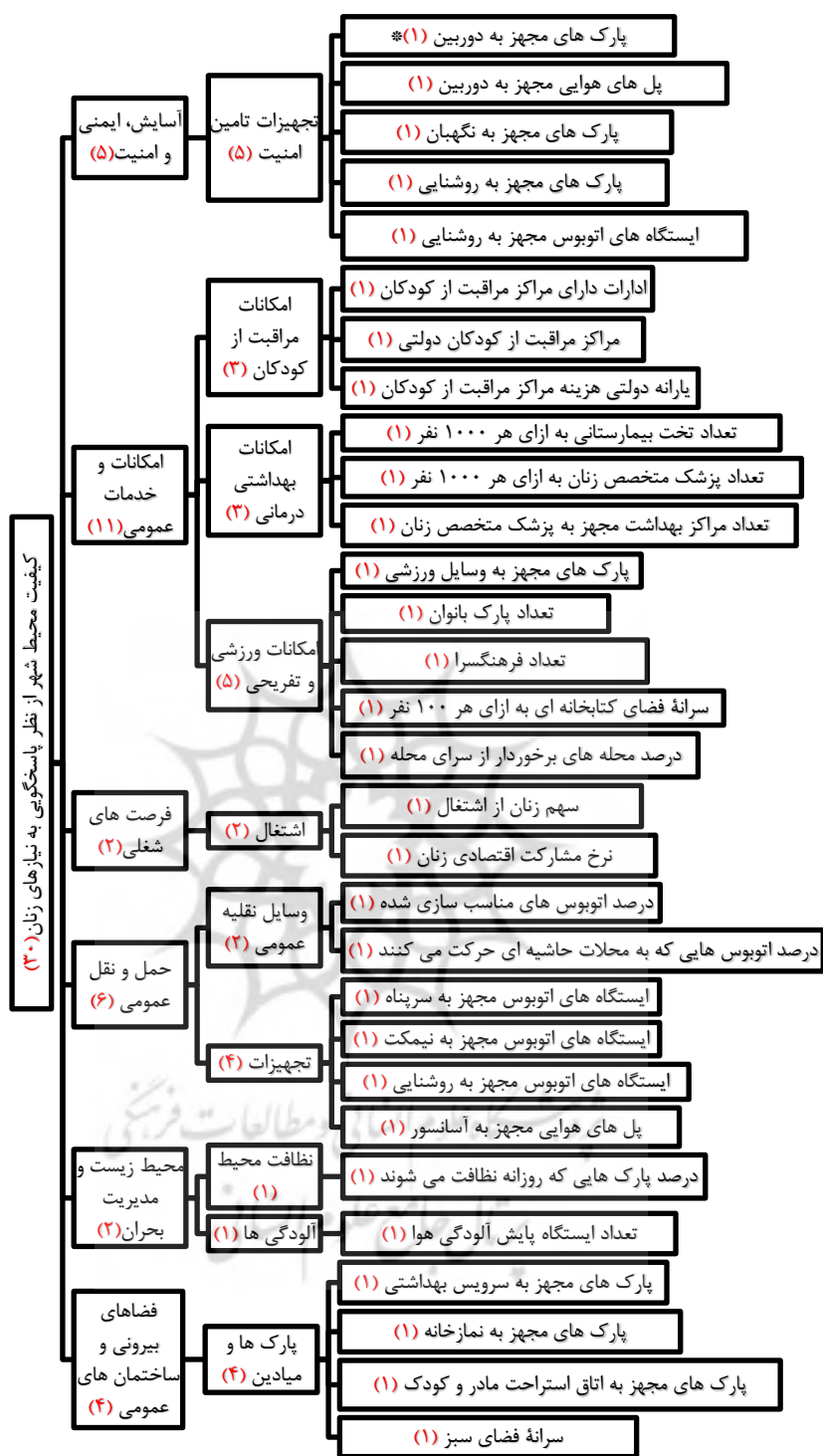
مواد و روش‌ها

بحران و ۶) فضاهای بیرونی و ساختمان‌های عمومی قراردادارند. در لایه سوم ۱۱ شاخص فرعی از جمله امکانات مراقبت از کودکان، امکانات بهداشتی درمانی و امکانات ورزشی و تفریحی که زیرمجموعه شاخص اصلی امکانات و خدمات عمومی هستند و نهایتاً در لایه چهارم ۳۰ سنجه از جمله تعداد تخت بیمارستانی به ازای هر ۱۰۰۰ نفر، تعداد پزشک متخصص زنان به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت زنان و تعداد مراکز بهداشت مجهز به پزشک متخصص زنان که زیرمجموعه شاخص فرعی امکانات بهداشتی درمانی هستند قراردادارند.

سنجه‌ها: برای دستیابی به هدف پژوهش، سنجه‌های چندبعدی (کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی) ارزیابی کیفیت محیط از نظر تنوع‌گرایی به تفکیک گروه‌های اجتماعی مختلف در زمینه‌های موضوعی مختلفی همچون ایمنی و امنیت، امکانات و خدمات عمومی، فرصت‌های شغلی، مسکن، حمل و نقل عمومی، محیط زیست و مدیریت و بحران، فضاهای بیرونی و ساختمان‌های عمومی بر پایه مطالعه گزارش‌های سازمان ملل متحد، سازمان بهداشت جهانی، یونسف، موسسه ملی امور شهری دهلی و سایر منابع نظری و تجربی معتبر طراحی و در شهر رشت اندازه‌گیری شدند. برای گردآوری داده‌ها از مستندات، مشاهده و بررسی میدانی و مصاحبه با کارشناسان مطلع^۱ برای دستیابی به اطلاعاتی که در مستندات موجود نبودند، استفاده شد.

مدل ارزیابی کیفیت محیط: ساختار اصلی مدل مورد استفاده این تحقیق از مدل ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری بحرینی و طبیبیان (۱۳۷۷) و کاربرد آن که در ارزیابی کیفیت محیط زیست شهر تهران توسط طبیبیان و فریادی (۱۳۸۰) آزمون شده بود اقتباس شده است. مدل دارای ۴ لایه است. به عنوان مثال درباره گروه اجتماعی زنان، در لایه اول اندازه‌نهایی قراردادار که نشان دهنده رقم کل کیفیت محیط‌زیست شهر رشت از نظر پاسخگویی به نیازهای زنان است. در لایه دوم شاخص‌های اصلی (۱) ایمنی و امنیت، (۲) امکانات و خدمات عمومی، (۳) فرصت‌های شغلی، (۴) حمل و نقل عمومی، (۵) محیط زیست و مدیریت

۱ برای دستیابی به اطلاعات، مصاحبه‌های متعددی با کارشناسان مطلع در معاونت‌ها و سازمان‌های مختلف شهرداری رشت، سازمان بهزیستی، دانشگاه علوم پزشکی گیلان، معاونت اجتماعی نیروی انتظامی، اداره نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس، کمیته امداد امام خمینی و ... انجام شد.

شکل (۲): نمودار درختی / مدل ارزیابی کیفیت محیط شهر رشت از نظر پاسخگویی به نیازهای زنان
 *تعداد موجود در کادرها ضرائب اهمیت سنجه ها و شاخص ها را نشان می دهند.

(منبع: پژوهشگران، ۱۳۹۹)

گیری متفاوت معیارها و سنجه‌ها و ایجاد یک واحد ارزیابی مشترک بین تمامی سنجه‌ها است. معیارهای ارزیابی بسته به نوع سنجه‌ها از حداکثر ۵ تا حداقل ۲ سطح تعیین شده‌اند و به همین ترتیب وزن‌های خام اختصاص داده شده به آن‌ها نیز متناسب با تعداد سطوح معیارها قرار دارد. بر اساس ساختار مدل همواره بیشترین وزن خام اختصاص داده شده برای معیار بهترین حالت ۶۰ و کمترین وزن خام برای معیار بدترین حالت صفر است (طبیعیان و فریادی، ۱۳۸۰، ۴). جدول (۲) مقادیر وزن‌های خام بر اساس طبقات مختلف معیار ارزیابی را نشان می‌دهد:

جدول (۲): مقادیر وزن‌های خام بر اساس طبقات مختلف معیار

ارزیابی

وزن خام	طبقه ۵	طبقه ۴	طبقه ۳	طبقه ۲
F12	۶۰	۶۰	۶۰	۶۰
F22	۴۵	۴۰	۳۰	۰
F32	۳۰	۲۰	۰	-
F42	۱۵	۰	-	-
F52	۰	-	-	-

(منبع: شریفیان پور و فریادی، ۱۳۹۱، ۵)

ضرایب اهمیت نیز به منظور رعایت اهمیت نوع و ماهیت هر سنجه در کیفیت محیط زیست شهری، صرف نظر از مقدار و اندازه آن‌ها تعیین شده است. ضرایب اهمیت جزء ساختار مدل بوده و لذا در تمامی ارزیابی‌ها ثابت خواهد بود (طبیعیان و فریادی، ۱۳۸۰، ۴). ضرائب اهمیت همه سنجه‌ها در این مطالعه برابر یک در نظر گرفته شده است. به این ترتیب با توجه به شکل (۲)، ضریب اهمیت شاخص فرعی امکانات مراقبت از کودکان ۳، شاخص فرعی امکانات بهداشتی درمانی ۳، شاخص فرعی امکانات ورزشی و تفریحی ۵ و شاخص اصلی امکانات و خدمات عمومی ۱۱ بدست می‌آید.

روش اندازه‌گیری سنجه‌ها: سنجه‌ها شکل خردتر و قابل اندازه‌گیری شاخص‌های واقع در سطوح بالاتر هستند. در پایین‌ترین لایه مدل سنجه‌ها و در بالاترین لایه اندازه‌نهایی قرار دارد (سیف‌الهی و فریادی، ۱۳۹۵، ۳). به صورتی که با یک روش ریاضی جمع‌شونده از پایین به بالا، به ترتیب ابتدا اندازه سنجه‌ها، شاخص‌های فرعی، شاخص‌های اصلی و نهایتاً اندازه‌نهایی کیفیت محیط شهر محاسبه می‌شود. سنجه‌ها وضع شهر را بر اساس اعداد و ارقام کمی یا نمادهای کیفی قابل تبدیل به ارقام تعیین می‌کنند (شریفیان پور و فریادی، ۱۳۹۳، ۱۰۰) و مبنای محاسبات نمودار درختی به شمار می‌آیند که کلیه عملیات تجزیه و تحلیل و جمع‌بندی اطلاعات در سطوح ماقبل تا تعیین اندازه‌نهایی بر اساس مقادیر آن‌ها صورت می‌گیرد (شریفیان پور و فریادی، ۱۳۹۱، ۳). تعیین ارزش عددی سنجه‌ها، مهمترین و اصلی‌ترین کار ارزیابی به حساب می‌آید. برای این کار ابتدا اندازه واقعی هر سنجه بر اساس واحد مربوطه (مثلاً سرانه فضای سبز بر حسب مترمربع به ازای هر نفر) با مراجعه به آمار و اسناد معتبر موجود و مشاهدات و برداشت‌های واقعی در محیط جستجو و ثبت می‌شود (طبیعیان و فریادی، ۱۳۸۰، ۴). $Fi2$ وزن خام اختصاص داده شده به سنجه و $Fi3$ یا اندازه تراز شده، حاصل ضرب وزن خام در ضریب اهمیت آن سنجه است (طبیعیان و فریادی، ۱۳۸۰، ۴). در واقع تعیین اندازه تراز شده هر سنجه به مفهوم تعیین امتیاز یا میزان کیفیت شهر از نظر آن سنجه در مدل است (طبیعیان و فریادی، ۱۳۸۰، ۶). بنابراین $F13$ یا اندازه تراز شده بیان‌کننده بهترین حالت سنجه به زبان ارقام است و به همین ترتیب اندازه تراز شده در سطوح بعدی نمایانگر اندازه کیفیات پایین‌تر آن سنجه تا بدترین حالت یعنی $F53$ است. تعیین وزن خام برای هر معیار به منظور یکسان نمودن واحدهای اندازه-

۴) اندازه کیفیت شهر $Q = \text{وضع موجود} / \text{وضع مطلوب} = 100 * (\sum_{i=1}^n Fi3 / \sum_{i=1}^n F13)$

در نهایت پس از محاسبه اندازه کمی هر یک از سنجه ها، شاخص های فرعی و سایر سطوح مدل، میزان کیفیت هر یک از آن ها بر اساس جدول (۳) تعیین و ارزیابی می شود.

جدول (۳): طبقه بندی میزان مطلوبیت هر شاخص

مقادیر	وضعیت
$\geq 80\%$	بالاترین کیفیت
60-80%	کیفیت مطلوب
40-60%	کیفیت متوسط
20-40%	کیفیت پایین
$< 20\%$	فاقد کیفیت

(منبع: سیف الهی و فریادی، ۱۳۹۵، ۴)

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

• اندازه‌گیری سنجه های ارزیابی کیفیت محیط شهر از نظر پاسخگویی به نیازهای زنان در جدول شماره (۴)، ۳۰ سنجه شهر پاسخگو به نیازهای زنان به همراه مقدار وضع موجود و مقدار استاندارد/ ایده آل یا میانگین جهانی آن‌ها آمده است:

روش ریاضی ارزیابی: بر اساس ساختار مدل نحوه محاسبه عددی که نماینده کیفیت محیط زیست شهر رشت در سطوح مختلف مدل از پایین ترین سطح یعنی سنجه ها تا بالاترین آن یعنی شاخص کل باشد به شرح زیر انجام می گردد:

۱) تعیین مجموع امتیازات در بهترین حالت در هریک از سطوح مدل

$$\sum_{i=1}^n F13 = F12 \sum_{i=1}^n E = 60 \sum_{i=1}^n E$$

وضعیت مطلوب مدل

$F12=60$ وزن خام هر سنجه (ارزش کمی سنجه در مدل) در بهترین حالت آن سنجه بر اساس معیار ارزیابی

ضریب اهمیت سنجه که به طور قراردادی برای هر سنجه در نظر گرفته می شود E تعداد سنجه‌ها در هر سطح از مدل n

۲) تعیین مجموع امتیازات در وضع موجود و بر اساس اندازه های واقعی سنجه‌ها (در شهر رشت) در هریک از سطوح مدل

$\sum_{i=1}^n Fi3 = \sum_{i=1}^n (Fi2 * E)$ وضع موجود
 $Fi3 = Fi2 * E$ اندازه تراز شده هر سنجه که برابر است با حاصلضرب وزن خام سنجه در ضریب اهمیت آن:

$Fi2$ وزن خام سنجه

E ضریب اهمیت سنجه

n تعداد سنجه‌ها در هر سطح از مدل

$i=1-5$

هریک از سطوح مختلف معیارهای ارزیابی که از $F13$ به عنوان بهترین حالت تا $F53$ به عنوان بدترین حالت در نوسان است

۳) تعیین اندازه کیفیت شهر رشت در هریک از سطوح مدل بر حسب درصد

مدون و نبش نخبهای ارزیابی کیفیت محیط از دیدگاه برنامه ریزی شهری توغ کرداد شهر شرت

جدول (۴): سنجه های ارزیابی کیفیت محیط شهر از نظر پاسخگویی به نیازهای زنان

شاخص اصلی	شاخص فرعی	سنجه	مقدار وضع موجود	استاندارد / ایده آل / میانگین جهانی
ایمنی و امنیت	تجهیزات تامین امنیت	درصد پارک های مجهز به دوربین نظارتی	۷ درصد	۱۰۰
		درصد پل های هوایی مجهز به دوربین نظارتی	۲۹ درصد	۱۰۰
		درصد پارک های مجهز به نگهبان	۶۳ درصد	۱۰۰
		درصد پارک های مجهز به روشنایی	۶۷ درصد	۱۰۰
		درصد ایستگاه های اتوبوس مجهز به روشنایی	۵۶ درصد	۱۰۰
امکانات و خدمات عمومی	امکانات مراقبت از کودکان	تعداد ادارات دارای مراکز مراقبت از کودکان (مهدکودک)	۱ عدد	-
		سهم مراکز دولتی مراقبت از کودکان (مهدکودک) از کل مراکز	۰ درصد	-
		سهم یارانه دولتی هزینه مراکز مراقبت از کودکان (مهدکودک) به مادران کم درآمد از کل هزینه	۱۰ درصد	حداقل ۵۰ درصد
		تعداد تخت بیمارستانی به ازای هر ۱۰۰۰ نفر	۱/۸	۲/۷
امکانات ورزشی و تفریحی	امکانات بهداشتی درمانی	تعداد پزشک متخصص زنان به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت زنان	۰/۳	۱/۵
		درصد مراکز بهداشت مجهز به پزشک متخصص زنان	۰ درصد	۱۰۰
		درصد پارک های مجهز به وسایل ورزشی	۷۵ درصد	۱۰۰
		سهم مساحت پارک بانوان از مساحت کل پارک ها	۳ درصد	-
		تعداد فرهنگسرا	۰ عدد	-
فرصت های شغلی	اشتغال و مشارکت	سرانه فضای کتابخانه ای به ازای هر ۱۰۰ نفر	۱ مترمربع به ازای هر ۱۰۰ نفر	۸ مترمربع به ازای هر ۱۰۰ نفر
		درصد محله های برخوردار از سرای محله	۲۰ درصد	۱۰۰
		سهم زنان از اشتغال	۱۷/۳۶ درصد	۳۸/۸۵
		نرخ مشارکت اقتصادی زنان	۱۷ درصد	۴۷/۱۴
حمل و نقل عمومی	وسایل نقلیه عمومی	سهم اتوبوس های مناسب سازی شده از کل اتوبوس ها	۴ درصد	۱۰۰
		سهم خطوط اتوبوسی که به مقصد محلات حاشیه ای شهر حرکت می کنند از کل اتوبوس ها	۲۷ درصد	-
		درصد ایستگاه های اتوبوس مجهز به سرپناه	۱۴ درصد	۱۰۰
		درصد ایستگاه های اتوبوس مجهز به نیمکت	۱۵ درصد	۱۰۰
		درصد ایستگاه های اتوبوس مجهز به روشنایی	۵۷ درصد	۱۰۰
محیط زیست	نظافت و پاکیزگی محیط	درصد پل های هوایی مجهز به آسانسور	۳۵ درصد	۱۰۰
		درصد پارک هایی که روزانه نظافت می شوند	۸۲ درصد	۱۰۰
		تعداد ایستگاه پایش آلودگی هوا	۱ عدد	۴
فضاهای بیرونی (پارک ها، میداين و ...)	پارک ها و میداين	درصد پارک های مجهز به سرویس بهداشتی عمومی	۳۵ درصد	۱۰۰
		درصد پارک های مجهز به نمازخانه	۱۶ درصد	۱۰۰
		درصد پارک های مجهز به اتاق استراحت مادر و کودک	۰ درصد	۱۰۰
		سرانه فضای سبز	۲/۳ مترمربع به ازای هر نفر	۷ تا ۱۲ مترمربع به ازای هر نفر

(منبع: پژوهشگران، ۱۳۹۹)

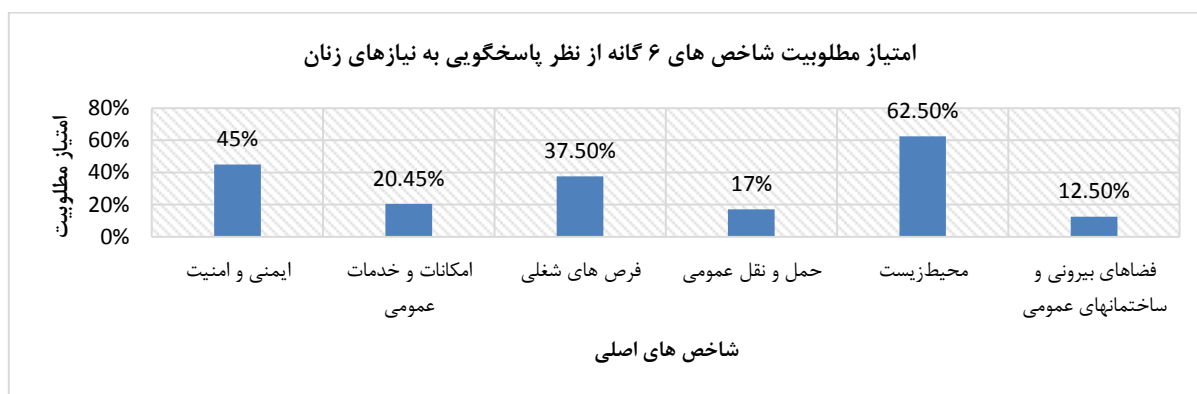
مجهز به رمپ نیستند، اما پایین بودن کف وسیله نقلیه و کوتاه بودن پله‌ها رعایت شده است. وضعیت ایستگاه های اتوبوس از نظر سرپناه، نیمکت و دوربین نظارتی بسیار نامناسب است. پل های هوایی عابر پیاده نیز یا مجهز به آسانسور نیستند یا آسانسورها به علت نقص فنی قابل استفاده نیستند. در مورد نظافت و پاکیزگی محیط، جمع آوری پسماندهای خانگی و نظافت پارک ها، اغلب روزانه و به طور منظم انجام می شود. در مورد آلودگی های محیطی به دلیل وجود تنها یک ایستگاه پایش آلودگی هوا در محوطه سازمان حفاظت محیط زیست، آلودگی در سطح شهر و گره های ترافیکی اصلی اندازه گیری نمی شود. درباره پارک ها و میادین، علی رغم قرارگیری شهر رشت در اقلیم معتدل و مرطوب و شرایط مناسب برای توسعه فضای سبز، سرانه وضع موجود فضای سبز حدود یک چهارم سرانه استاندارد است و اکثر پارک ها از سرویس بهداشتی، نمازخانه و اتاق استراحت مادر و کودک برخوردار نیستند.

مقایسه مقدار وضع موجود سنجه ها با استانداردها نشان می دهد شهر رشت تا تبدیل شدن به محیط شهری پاسخگو به نیازهای زنان فاصله زیادی دارد و در بسیاری از زمینه های اساسی نیازمند اصلاحات بنیادین است. در ادامه با بکارگیری مدل ریاضی ساده، کیفیت شاخص های اصلی ۶ گانه در شهر رشت محاسبه می شود تا تصویری از وضعیت محیط از نظر پاسخگویی به نیازهای زنان ارائه شود:

در بحث تجهیزات تأمین امنیت، اکثر پارک ها و پل های هوایی عابر پیاده از نظر برخورداری از دوربین های امنیتی وضعیت مناسبی ندارند، اما از نظر روشنایی و نورپردازی وضعیت نسبتاً مناسبی دارند. درباره امکانات مراقبت از کودکان تقریباً تمام مهدکودک های دولتی به بخش خصوصی واگذار شده اند. ادارات ملزم به تأسیس مهدکودک برای رفاه حال کارمندان خود نیستند. یارانه پرداختی توسط بهزیستی به مادران کم درآمد برای تأمین هزینه مهدکودک نیز بسیار ناچیز است. در مورد امکانات بهداشتی درمانی، تعداد تخت بیمارستانی به ازای هر ۱۰۰۰ نفر و تعداد پزشک متخصص زنان به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت زنان در شهر رشت بسیار کمتر از میانگین این شاخص ها در سطح جهان است^۱. در مراکز بهداشت نیز خدمات بهداشتی درمانی ابتدایی و مقدماتی ارائه می شود و این مراکز عمدتاً از پزشک متخصص زنان برخوردار نیستند. در بحث امکانات ورزشی و تفریحی، تعداد و مساحت پارک بانوان، فرهنگسراها، کتابخانه ها و سراهای محلات پاسخگوی نیاز تفریح و گذران اوقات فراغت زنان شهر رشت نیست. اگرچه اکثر پارک ها از تجهیزات ورزشی بزرگسالان برخوردار هستند. در مورد اشتغال و مشارکت زنان، سهم زنان از اشتغال در شهر رشت و نرخ مشارکت اقتصادی زنان رشتی بسیار کمتر از میانگین های جهانی این شاخص ها هستند^۲. در مورد وسایل نقلیه عمومی و تجهیزات حمل و نقل، در حال حاضر اتوبوس ها مناسب سازی نشده اند،

۱ طبق آمار سازمان بهداشت جهانی میانگین تعداد تخت بیمارستانی به ازای هر ۱۰۰۰ نفر در سال ۲۰۱۱ میلادی در سطح جهان حدود ۲/۷ و میانگین پزشک متخصص به ازای هر ۱۰۰۰ نفر در سال ۲۰۱۵ میلادی در سطح جهان ۱/۵ بوده است (سایت بانک جهانی، ۲۰۲۰).

۲ طبق آمار سازمان بین المللی کار در سال ۲۰۱۹ میلادی سهم نیروی کار زنان از کل نیروی کار ۳۸/۸۵۱ درصد و نرخ مشارکت نیروی کار زنان بصورت درصد از جمعیت زنان بالای ۱۵ سال، ۴۷/۱۴ درصد است (سایت بانک جهانی، ۲۰۲۰).

شکل (۳): امتیاز مطلوبیت شاخص های اصلی ۶ گانه از نظر پاسخگویی به نیازهای زنان (منبع: پژوهشگران، ۱۳۹۹)

پایین، ۱۷ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص حمل و نقل عمومی، فاقد کیفیت، ۶۲/۵ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص محیط زیست، دارای کیفیت مطلوب و نهایتاً ۱۲/۵ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص فضاهای بیرونی، فاقد کیفیت است. در نهایت با جمع بندی نتایج ۶ شاخص اصلی مجموع امتیازات اندازه نهایی به شرح ذیل محاسبه می گردد.

محاسبات نشان می دهد شهر رشت بر اساس آخرین آمار و اطلاعات موجود از نظر پاسخگویی به نیازهای زنان با کسب ۴۵ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص ایمنی و امنیت، دارای کیفیت متوسط، ۲۰/۴۵ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص امکانات و خدمات عمومی، دارای کیفیت پایین، ۳۷/۵ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص فرصت های شغلی، دارای کیفیت

$n =$ تعداد شاخص های اصلی

$$\text{وضع مطلوب} = \sum_{i=1}^n F_{i3} = F_{12} \sum_{i=1}^n E = 60 * (5 + 11 + 2 + 6 + 2 + 4)$$

$$\text{وضع موجود} = \sum_{i=1}^n F_{i3} = F_{i2} \sum_{i=1}^n E = 135 + 135 + 45 + 60 + 75 + 30 = 480$$

$$100 * (\text{وضع مطلوب کل} / \text{وضع موجود کل}) = \text{اندازه نهایی کیفیت محیط از نظر پاسخگویی به نیازهای زنان} \\ = (\sum_{i=1}^n F_{i3} / \sum_{i=1}^n F_{i2}) * 100 = (480 / 1800) * 100 = 27\%$$

• اندازه گیری سنجه های ارزیابی کیفیت محیط

از نظر پاسخگویی به نیازهای توانخواهان

در جدول شماره (۵)، ۲۸ سنجه شهر پاسخگو به نیازهای توانخواهان به همراه مقدار وضع موجود و مقدار استاندارد/ ایده آل یا میانگین جهانی آن ها آمده است:

نتیجه نشان می دهد شهر رشت با کسب ۲۷ درصد امتیاز مطلوبیت، کیفیت پایینی در پاسخگویی به نیازهای زنان دارد.

جدول (۵): سنج‌های ارزیابی کیفیت محیط شهر از نظر پاسخگویی به نیازهای توانخواهان

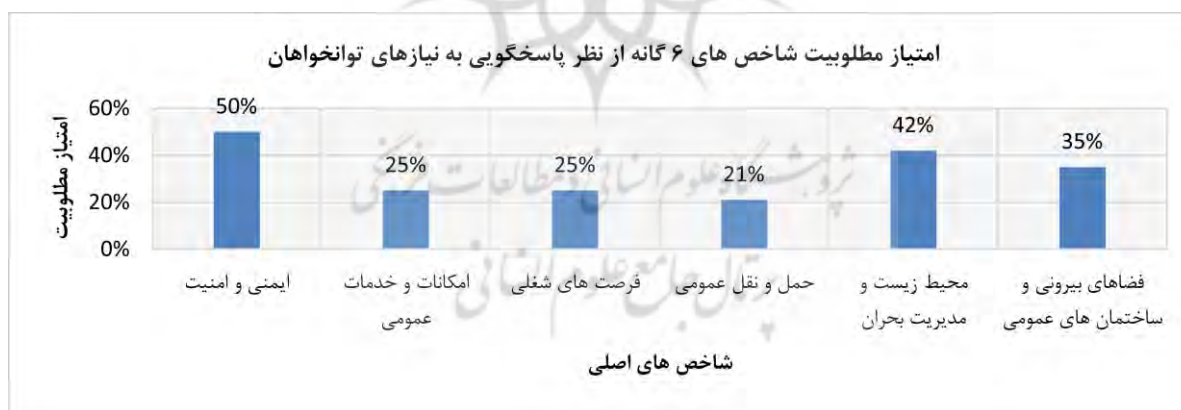
شاخص اصلی	شاخص فرعی	شاخص	مقدار وضع موجود	استاندارد/ میانگین جهانی
ایمنی و امنیت	تجهیزات تأمین امنیت	درصد پارک‌های مجهز به دوربین نظارتی	۷ درصد	۱۰۰
		درصد پارک‌های مجهز به نگهبان	۶۳ درصد	۱۰۰
		درصد پارک‌های مجهز به روشنایی	۶۷ درصد	۱۰۰
امکانات و خدمات عمومی	امکانات آموزشی	سهم مدارس استثنایی از کل مدارس	۲ درصد	-
	امکانات مراقبتی	سهم مراکز دولتی مراقبت از توانخواهان از کل مراکز	۰	-
		سهم یارانه دولتی هزینه مراقبت از توانخواهان از کل هزینه	۶۷ درصد	-
فرصت‌های شغلی	اشتغال	سهم توانخواهان از فرصت‌های شغلی طبق قانون	۳ درصد	۱۰ الی ۱۵ درصد
حمل و نقل عمومی	وسایل نقلیه عمومی	یارانه/ تخفیف هزینه حمل و نقل عمومی برای توانخواهان	۰	۱۰۰
		سهم اتوبوس‌های برخوردار از پله‌های کوتاه، میله‌های دستگیر و کف کوتاه از کل اتوبوس‌ها	۱۰۰	۱۰۰
		سهم اتوبوس‌های مناسب‌سازی شده از کل اتوبوس‌ها	۴ درصد	۱۰۰
	تجهیزات حمل و نقل	درصد ایستگاه‌هایی که سطح ایستگاه برای سوار شدن مناسب است	۱۹ درصد	۱۰۰
		درصد چراغ‌های راهنمایی هوشمند یا مجهز به علائم شنیداری	۰ درصد	۱۰۰
محیط زیست و مدیریت بحران	نظافت و پاکیزگی	درصد پارک‌هایی که روزانه نظافت می‌شوند	۸۲ درصد	۱۰۰
	آلودگی‌های محیطی	تعداد ایستگاه پایش آلودگی هوا	۱ عدد	۴
	مدیریت بحران	پناهگاه ویژه توانخواهان هنگام بحران‌ها و بلایای طبیعی	۰ عدد	حداقل ۱ عدد
فضاهای بیرونی و ساختمان‌های عمومی	ساختمان‌های عمومی	درصد ادارات مجهز به رمپ ورودی	۶۰ درصد	۱۰۰
		درصد ادارات برخوردار از عرض ورودی مناسب	۶۵ درصد	۱۰۰
		درصد ادارات برخوردار از عرض راهروهای مناسب	۸۰ درصد	۱۰۰
		درصد ادارات برخوردار از آسانسور	۲۵ درصد	۱۰۰
		درصد ادارات برخوردار از پارکینگ ویژه توانخواهان	۲۰ درصد	۱۰۰
		درصد ادارات برخوردار از سرویس بهداشتی ویژه	۰	۱۰۰
	پارک‌ها و میداين	درصد پارک‌های مجهز به سرویس بهداشتی ویژه	۵ درصد	۱۰۰
		درصد پارک‌های برخوردار از نیمکت راحت	۷۲ درصد	۱۰۰
		درصد پارک‌های برخوردار از سنگفرش لمسی	۱۶ درصد	۱۰۰
		درصد پارک‌های برخوردار از سنگفرش مناسب برای حرکت صندلی چرخدار	۱۳ درصد	۱۰۰
		درصد پارک‌های مجهز به آب‌خوری با ارتفاع مناسب برای توانخواهان	۹ درصد	۱۰۰
		درصد پارک‌های برخوردار از رمپ ورودی و ورودی بدون مانع	۵۶ درصد	۱۰۰

(منبع: پژوهشگران، ۱۳۹۹)

درباره امکانات آموزشی، سهم مدارس استثنایی از کل مدارس ۲ درصد است. همه مراکز مراقبت و نگهداری از توانخواهان، خصوصی و تحت کنترل و نظارت بهداشتی هستند و از بهزیستی یارانه می‌گیرند، حدود دو سوم هزینه توسط بهزیستی پرداخت می‌شود. در مورد اشتغال، الزام قانونی در زمینه جذب ۳ درصد از

از دو پناهگاه عمومی موجود استفاده کنند. در مورد ساختمان‌های عمومی، درصد قابل ملاحظه‌ای از ادارات دولتی فاقد رمپ ورودی، عرض ورودی مناسب برای عبور صندلی چرخدار، آسانسور، پارکینگ ویژه توانخواهان و سرویس بهداشتی ویژه هستند. در مورد پارک‌ها، آن‌ها عمدتاً از سرویس بهداشتی ویژه، سنگفرش لمسی و مناسب برای حرکت صندلی چرخدار، آبخوری، رمپ ورودی و ورودی بدون مانع برخوردار نیستند. مقایسه مقدار وضع موجود سنج‌ها با استانداردها نشان می‌دهد شهر رشت شهری پاسخگو به نیازهای توانخواهان نیست و ضرورت به‌کارگیری رویکرد تنوع‌گرا در برنامه‌ریزی شهری و گنجاندن نیازهای متفاوت این گروه اجتماعی در سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌های توسعه شهری وجود دارد. در شکل (۴) کیفیت شاخص‌های اصلی ۶ گانه مرتبط با پاسخگویی به نیازهای توانخواهان آمده است:

کارمندان ادارات دولتی از میان توانخواهان وجود دارد که معمولاً اجرایی نمی‌شود. در مورد وسایل نقلیه عمومی و تجهیزات حمل و نقل، تخفیف یا استفاده رایگان از حمل و نقل عمومی برای توانخواهان در نظر گرفته نشده است. اتوبوس‌ها مناسب سازی نشده‌اند و فاقد رمپ، کمربند ایمنی و محل قرارگیری صندلی چرخدار هستند^۱ اما پایین بودن کف وسیله نقلیه و میله دستگیره برای سوار شدن رعایت شده است. سطح ایستگاه‌های اتوبوس برای سوار شدن مناسب نیست و سوار شدن افرادی که مشکلات جسمی حرکتی دارند، دشوار است. یک سوم پل‌های هوایی عابرپیاده مجهز به آسانسور هستند که آسانسورها عمدتاً به علت نقص فنی قابل استفاده نیستند. چراغ‌های راهنمایی در محل عبور عابران پیاده از عرض خیابان مجهز به علائم شنیداری برای نابینایان نیستند. در مورد مدیریت بحران، پناهگاه مناسب سازی شده برای توانخواهان وجود ندارد و آن‌ها باید به ناگزیر باید

شکل (۴): امتیاز مطلوبیت شاخص‌های ۶ گانه از نظر پاسخگویی به نیازهای توانخواهان
(منبع: پژوهشگران، ۱۳۹۹)

۱. اتوبوس مناسب سازی شده مجهز به رمپ، کمربند ایمنی و محل قرارگیری صندلی چرخدار خریداری شده‌اند، اما به علت نقص فنی وارد ناوگان حمل و نقل عمومی نشده‌اند

دارای کیفیت پایین، ۴۲ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص محیط زیست و مدیریت بحران، دارای کیفیت متوسط و نهایتاً ۳۵ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص فضاهای بیرونی و ساختمان‌های عمومی، دارای کیفیت پایین است. در نهایت با جمع بندی نتایج ۶ شاخص اصلی مجموع امتیازات اندازه نهایی به شرح ذیل محاسبه می‌گردد.

محاسبات نشان می‌دهد شهر رشت بر اساس آخرین آمار و اطلاعات موجود از نظر پاسخگویی به نیازهای توانخواهان با کسب ۵۰ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص ایمنی و امنیت، دارای کیفیت متوسط، ۲۵ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص امکانات و خدمات عمومی، دارای کیفیت پایین، ۲۵ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص فرصت‌های شغلی، دارای کیفیت پایین، ۲۱ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص حمل و نقل عمومی،

$$100 * (\text{وضع مطلوب کل} / \text{وضع موجود کل}) = \text{اندازه نهایی کیفیت محیط از نظر پاسخگویی به نیازهای توانخواهان} \\ = (\sum^{n=6} Fi3 / \sum^{n=6} F13) * 100 = (90+45+15+75+75+255/1680) * 100 = 33\%$$

• اندازه گیری سنجه های ارزیابی کیفیت محیط از نظر پاسخگویی به نیازهای سالمندان

در جدول شماره (۶)، ۲۹ سنجه شهر پاسخگو به نیازهای سالمندان به همراه مقدار وضع موجود و مقدار استاندارد/ ایده آل یا میانگین جهانی آن‌ها آمده است:

نتیجه نشان می‌دهد شهر رشت با کسب ۳۳ درصد امتیاز مطلوبیت، کیفیت پایینی در پاسخگویی به نیازهای توانخواهان دارد.

جدول (۶): سنجه های ارزیابی کیفیت محیط از نظر پاسخگویی به نیازهای سالمندان

شاخص اصلی	شاخص فرعی	سنجه	مقدار وضع موجود	استاندارد/ میانگین جهانی
آسایش، ایمنی و امنیت	آسایش	بعد خانوار	۳	-
		تراکم جمعیت	۶۶/۹ نفر در هکتار	-
	تجهیزات تامین امنیت	درصد پارک های مجهز به دوربین نظارتی	۷ درصد	۱۰۰
		درصد پل های هوایی مجهز به دوربین نظارتی	۲۹ درصد	۱۰۰
		درصد پارک های مجهز به روشنایی	۶۷ درصد	۱۰۰
امکانات و خدمات عمومی	امکانات بهداشتی درمانی	درصد ایستگاه های اتوبوس مجهز به روشنایی	۵۶ درصد	۱۰۰
		تعداد تخت بیمارستانی به ازای هر ۱۰۰۰ نفر	۱/۸	۲/۷
مسکن	امکانات تفریحی	سهم مراکز دولتی مراقبتی از سالمندان از کل مراکز	۰	-
		سرانه فضای کتابخانه ای به ازای هر ۱۰۰ نفر	۱ مترمربع به ازای هر ۱۰۰ نفر	۸ مترمربع به ازای هر ۱۰۰ نفر
حمل و نقل عمومی	مسکن	هزینه مسکن نسبت به درآمد	۴۵ درصد	-
		وسایل نقلیه عمومی	۰	-
	عمومی	سهم اتوبوس های برخوردار از پله های کوتاه، میله های دستگرد و کف کوتاه از کل ناوگان	۱۰۰ درصد	۱۰۰

۱۰۰	۴ درصد	سهم اتوبوس‌های مناسب سازی شده از کل ناوگان		
-	۲۷ درصد	سهم خطوط اتوبوسی که به مقصد محلات حاشیه ای شهر حرکت می کنند از کل اتوبوس ها		
۱۰۰	۱۴ درصد	درصد ایستگاه های اتوبوس برخوردار از سرپناه	تجهیزات	
۱۰۰	۱۵ درصد	درصد ایستگاه های اتوبوس برخوردار از نیمکت		
۱۰۰	۱۹ درصد	درصد ایستگاه هایی که سطح ایستگاه برای سوارشدن مناسب است		
۱۰۰	۶۳ درصد	درصد ایستگاه های اتوبوس دارای تابلو		
۱۰۰	۰	درصد چراغ های راهنمایی هوشمند یا مجهز به علائم شنیداری		
۱۰۰	۳۵ درصد	درصد پل های هوایی مجهز به آسانسور		
۱۰۰	۸۲ درصد	درصد پارک هایی که روزانه نظافت می شوند		نظافت محیط
۴	۱	تعداد ایستگاه پایش آلودگی هوا	آلودگی ها	
۱۰۰	۲۵ درصد	درصد ادارات برخوردار از آسانسور	ساختمان	فضاهای بیرونی و ساختمان های عمومی
۱۰۰	۰	درصد ادارات برخوردار از سرویس بهداشتی ویژه	های عمومی	
۱۰۰	۳۵ درصد	درصد پارک های مجهز به سرویس بهداشتی عمومی	پارک ها و میداین	
۱۰۰	۵ درصد	درصد پارک های مجهز به سرویس بهداشتی ویژه		
۱۰۰	۷۲ درصد	درصد پارک های برخوردار از نیمکت راحت		
بین ۷ تا ۱۲ مترمربع به ازای هر نفر	۲/۳ مترمربع به ازای هر نفر	سرانه فضای سبز		
-	کمتر از ۱ درصد	نسبت مساحت پارک ها به مساحت کل شهر		

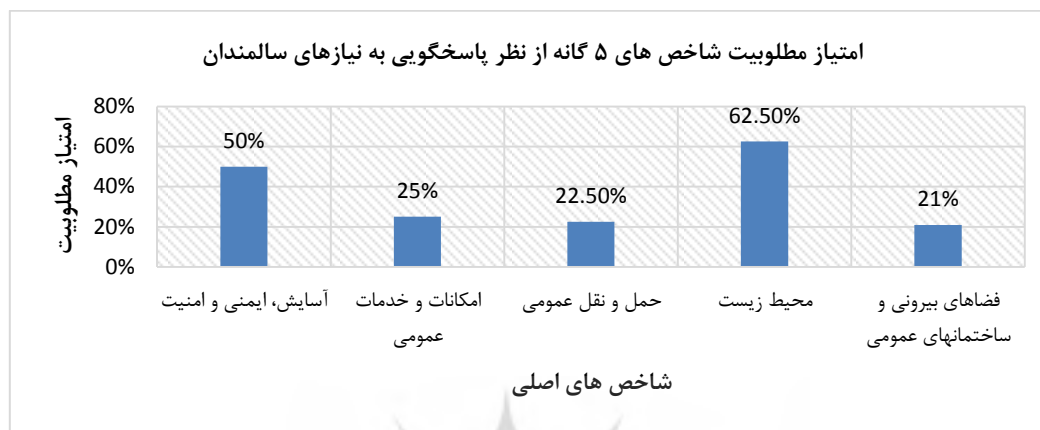
(منبع: پژوهشگران، ۱۳۹۹)

دستورالعملی درباره تخفیف یا رایگان بودن هزینه سفر با وسایل نقلیه عمومی برای سالمندان وجود ندارد. اتوبوس ها مناسب سازی نشده اند. درصد قابل ملاحظه ای از ایستگاه های اتوبوس فاقد سرپناه، نیمکت، تابلو و ارتفاع مناسب سکو برای سوارشدن به اتوبوس هستند. وضعیت پل های هوایی و چراغ های راهنمایی نیز پیشتر تشریح شد. درباره نظافت محیط و آلودگی ها، علی رغم قرارگیری شهر رشت در اقلیم معتدل و مرطوب و جمع آوری روزانه پسماندهای خانگی، به علت عدم استقرار ایستگاه های پایش آلودگی هوا در گره های ترافیکی اصلی و اندازه گیری مستمر آلودگی هوا و پایین بودن سرانه فضای سبز، محیط پاکیزه و دلپذیری را برای سالمندان شاهد نیستیم. در مورد فضاهای بیرونی اکثر ادارات فاقد آسانسور و سرویس بهداشتی ویژه هستند. اکثر پارک ها نیز فاقد سرویس

در بحث آسایش به علت پایین بودن بعد خانوار، درون واحد مسکونی با تراکم افراد مواجه نیستیم. اما شهر رشت جز شهرهای با تراکم جمعیتی بالا در میان شهرهای کشور محسوب می شود. در مورد امکانات بهداشتی درمانی و مراقبتی، تعداد تخت بیمارستانی فعال به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت بسیار کمتر از میانگین این شاخص در سطح جهان است، همچنین مراکز دولتی برای مراقبت و نگهداری از سالمندان وجود ندارد. در مورد امکانات تفریحی و گذران اوقات فراغت با توجه به سرانه پایین فضای سبز و سرانه بسیار پایین تر فضای کتابخانه ای، سالمندان از امکانات تفریحی و گذران اوقات فراغت بسیار اندکی برخوردار هستند. در مورد مسکن با توجه به این که هزینه تأمین مسکن حدود ۴۵ درصد از درآمد خانوار است، به هیچ وجه برای سالمندان مقرون به صرفه نیست.

استانداردها نشان می‌دهد شهر رشت شهری پاسخگو به نیازهای سالمندان نیست. کیفیت شاخص‌های اصلی ۶ گانه مرتبط با پاسخگویی به نیازهای سالمندان در شکل (۵) آمده است:

های بهداشتی ویژه و نیمکت‌های راحت هستند. سرانه فضای سبز یک چهارم سرانه استاندارد است و کمتر از یک درصد از مساحت کل شهر زیر پوشش پارک‌ها است. مقایسه مقدار وضع موجود سنج‌ها با

شکل (۵): امتیاز مطلوبیت شاخص‌های ۵ گانه از نظر پاسخگویی به نیازهای سالمندان (منبع: پژوهشگران، ۱۳۹۹)

پایین، ۶۲/۵ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص محیط-زیست، دارای کیفیت مطلوب و نهایتاً ۲۱ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص فضاهای بیرونی، دارای کیفیت پایین است. در نهایت با جمع بندی نتایج ۶ شاخص اصلی مجموع امتیازات اندازه‌نهایی به شرح ذیل محاسبه می‌گردد.

محاسبات نشان می‌دهد شهر رشت بر اساس آخرین آمار و اطلاعات موجود از نظر پاسخگویی به نیازهای سالمندان با کسب ۵۰ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص آسایش، ایمنی و امنیت، دارای کیفیت متوسط، ۲۵ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص امکانات و خدمات عمومی، دارای کیفیت پایین، ۲۲/۵ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص حمل و نقل عمومی، دارای کیفیت

$$100 * (\text{وضع مطلوب کل} / \text{وضع موجود کل}) = \text{اندازه نهایی کیفیت محیط از نظر پاسخگویی به نیازهای سالمندان} \\ = (\sum_{i=1}^5 Fi3 / \sum_{i=1}^5 F13) * 100 = (180 + 45 + 135 + 75 + 90 / 1680) * 100 = \underline{31\%}$$

• اندازه‌گیری سنج‌های ارزیابی کیفیت محیط از نظر پاسخگویی به نیازهای کودکان در جدول شماره (۷)، ۳۱ سنج شهر پاسخگو به نیازهای کودکان به همراه مقدار وضع موجود و مقدار استاندارد/ ایده آل یا میانگین جهانی آنها آمده است:

نتیجه نشان می‌دهد شهر رشت با کسب ۳۱ درصد امتیاز مطلوبیت، کیفیت پایینی در پاسخگویی به نیازهای سالمندان دارد.

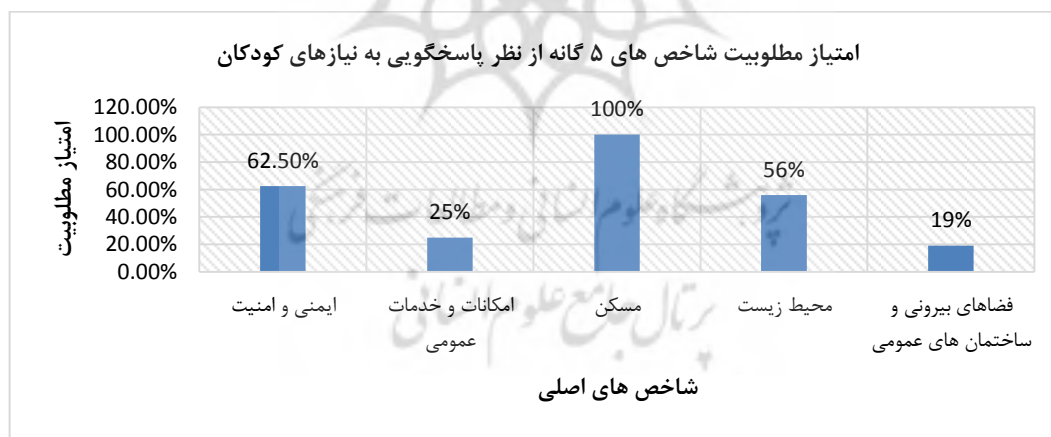
جدول (۷): سنجه های ارزیابی کیفیت محیط از نظر پاسخگویی به نیازهای کودکان

شاخص اصلی	شاخص فرعی	سنجه	مقدار وضع موجود	استاندارد/ ایده آل / میانگین جهانی	
ایمنی و امنیت	تجهیزات تامین امنیت	درصد پارک های مجهز به دوربین نظارتی	۷ درصد	۱۰۰	
		درصد پارک های مجهز به نگهبان	۶۳ درصد	۱۰۰	
		درصد پارک های مجهز به روشنایی	۶۷ درصد	۱۰۰	
امکانات و خدمات عمومی	امنیت اجتماعی	سهم کودکان کار از کل کودکان	۰/۱ درصد	-	
	امکانات مراقبت از کودکان	مراکز مراقبت از کودکان دولتی (مهدکودک)	۱	-	
		یارانه دولتی هزینه مراکز مراقبت از کودکان (مهدکودک) به مادران کم درآمد	۱۰ درصد	-	
	امکانات بهداشتی درمانی	سهم مراکز دولتی نگهداری از کودکان بی سرپرست از کل مراکز	سهم مراکز دولتی نگهداری از کودکان بی سرپرست از کل مراکز	۰	-
			تعداد کلینیک بهداشتی سیار به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت	۰	-
		درصد بیمارستان های مجهز به بخش جداگانه اطفال	درصد بیمارستان های مجهز به بخش جداگانه اطفال	۶۰ درصد	۱۰۰
			درصد بیمارستان های مجهز به آی سی یوی ویژه نوزادان	۱۴ درصد	-
			تعداد پزشک متخصص کودکان به ازای هر ۱۰۰۰ نفر	۰/۵	۱/۵
			تعداد روانپزشک به ازای هر ۱۰۰۰ نفر	۰/۳	۱/۵
	امکانات آموزشی	تعداد تخت بیمارستانی به ازای هر ۱۰۰۰ نفر	تعداد تخت بیمارستانی به ازای هر ۱۰۰۰ نفر	۱/۸	۲/۷
			سرانه فضای آموزشی	۴/۸۵ مترمربع به ازای هر نفر	۸
			سهم مدارس مقاوم سازی شده از کل مدارس	۵۵ تا ۶۰ درصد	۱۰۰
سهم مدارس استثنایی از کل مدارس			۲ درصد	-	
سرانه فضای کتابخانه ای به ازای هر ۱۰۰ نفر			۱ مترمربع به ازای هر نفر	۸ مترمربع به ازای هر نفر	
امکانات ورزشی	طول مسیر دوچرخه سواری	۲ کیلومتر	-		
مسکن	مسکن	درصد واحدهای مسکونی برخوردار از سیستم تخلیه فاضلاب	۹۹/۸۶ درصد	۱۰۰	
		درصد واحدهای مسکونی برخوردار از شبکه تأمین آب	۸۹ درصد	۱۰۰	
		سهم ساختمان های قابل نگهداری و نوساز از کل ساختمان های شهر	۸۸/۵ درصد	۱۰۰	
		سهم ساختمان های قابل نگهداری و نوساز از کل ساختمان ها در سکونت گاه های غیررسمی	۸۵/۴ درصد	۱۰۰	
		درصد پارک هایی که روزانه نظافت می شوند	۸۲ درصد	۱۰۰	
محیط زیست و مدیریت بحران	آلودگی های محیطی	تعداد ایستگاه پایش آلودگی هوا	۱	۴	
		درصد صنایعی که پساب ها را پیش از آزادسازی تصفیه می کنند	۹۰ درصد	۱۰۰	
	مدیریت بحران	پناهگاه ویژه کودکان هنگام بلایای طبیعی	۰	۱	
فضاهای بیرونی (پارکها، میداين و ...)	پارک ها	درصد پارک های مجهز به وسایل بازی کودکان	۵۰ درصد	۱۰۰	
		درصد پارک های مجهز به آبخوری	۱۷ درصد	۱۰۰	
		درصد پارک های مجهز به سرویس بهداشتی عمومی	۳۵ درصد	۱۰۰	
		سرانه فضای سبز	۲/۳ مترمربع به ازای هر نفر	۷ تا ۱۲ مترمربع	
		نسبت مساحت پارک ها به مساحت کل شهر	کمتر از ۱ درصد	-	

(منبع: پژوهشگران، ۱۳۹۹)

ملاحظه ای از مدارس استان گیلان مقاوم سازی و استانداردسازی نشده اند. سهم مدارس آموزش استثنائی از کل مدارس شهر ۲ درصد است که باید در انطباق با تعداد دانش آموزان معلول جسمی حرکتی و ذهنی لازم التعلیم باشد. در مورد مسکن تقریباً همه خانوارهای شهر رشت به شبکه تامین آب آشامیدنی و سیستم تخلیه فاضلاب دسترسی دارند. طبق آمار سال ۱۳۸۵، اکثر ساختمان های شهر دارای کیفیت اینیه متوسط و یا نوساز هستند و ساختمان های سکونت گاه های غیررسمی نیز عمدتاً دارای کیفیت متوسط هستند(مهندسين مشاور طراحان راهوند شهر، ۱۳۸۹). در مورد مدیریت بحران پناهگاه ویژه ای برای کودکان در مواقع بحران ها و بلایای طبیعی وجود ندارد. درصد قابل توجهی از پارک ها از وسایل بازی کودکان، آبخوری و سرویس بهداشتی برخوردار نیستند و کمتر از یک درصد از مساحت کل شهر زیر پوشش پارک ها قرار دارد.

درباره شاخص امنیت اجتماعی، تعداد کودکان کار شناسایی شده در شهر رشت کمتر از ۰/۱ درصد از تعداد کل کودکان است. درباره امکانات مراقبتی، شهرداری زیرساخت هایی برای سکونت زنان بی سرپناه و کودکانشان تدارک ندیده است. تعدادی مرکز نگهداری از کودکان بدسرپرست و بی سرپرست توسط بخش خصوصی و با تأمین هزینه توسط افراد نیکوکار وجود دارد. درباره امکانات بهداشتی درمانی تعداد پزشک متخصص کودکان به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت کودکان و تعداد روانپزشک به ازای هر ۱۰۰۰ نفر بسیار کمتر از میانگین این شاخص ها در سطح جهان است. درصد قابل توجهی از بیمارستان ها از بخش جداگانه برای اطفال و آی سی یو ویژه نوزادان برخوردار نیستند و کلینیک های بهداشتی سیار برای افراد فقیر وجود ندارد. سرانه فضای آموزشی در شهر رشت بسیار کمتر از سرانه استاندارد در سطح جهان است. درصد قابل

شکل (۶): امتیاز مطلوبیت شاخص های ۵ گانه از نظر پاسخگویی به نیازهای کودکان

(منبع: پژوهشگران، ۱۳۹۹)

درصد امتیاز مطلوبیت شاخص امکانات و خدمات عمومی، دارای کیفیت پایین، ۱۰۰ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص مسکن، دارای بالاترین کیفیت، ۵۶ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص محیط زیست، دارای

محاسبات نشان می دهد شهر رشت بر اساس آخرین آمار و اطلاعات موجود از نظر پاسخگویی به نیازهای کودکان با کسب ۶۲/۵۰ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص ایمنی و امنیت، دارای کیفیت مطلوب، ۲۵

با جمع بندی نتایج ۶ شاخص اصلی مجموع امتیازات اندازه نهایی به شرح ذیل محاسبه می‌گردد.

کیفیت متوسط و نهایتاً ۱۹ درصد امتیاز مطلوبیت شاخص فضاهای بیرونی، فاقد کیفیت است. در نهایت

$$100 * (\text{وضع مطلوب کل} / \text{وضع موجود کل}) = \text{اندازه نهایی کیفیت محیط از نظر پاسخگویی به نیازهای کودکان} \\ = (\sum_{n=5}^{n=5} Fi3 / \sum_{n=5}^{n=5} F13) * 100 = (150 + 210 + 240 + 135 + 45 / 1860) * 100 = 42\%$$

ارزیابی مقایسه ای کیفیت محیط شهر رشت از نظر پاسخگویی به نیازهای ۴ گروه اجتماعی مهم نشان می‌دهد این شهر با کسب ۲۷ درصد امتیاز مطلوبیت، کیفیت پایینی در پاسخگویی به نیازهای زنان دارد. برای ارتقاء کیفیت محیط و پاسخگویی به نیازهای زنان ضروری است در حوزه امکانات نگهداری روزانه از کودکان، امکانات بهداشتی درمانی، امکانات ورزشی و - تفریحی (بالاخص اماکن ورزش همگانی، پارک‌ها، فرهنگسراها، سراهای محلات و کتابخانه های عمومی)، وسایل نقلیه عمومی و تجهیزات وابسته (بالاخص پل های هوایی عابر پیاده و ایستگاه های اتوبوس) و افزایش سرانه پارک‌ها و تجهیز آن‌ها به امکانات ضروری برای مادران و کودکانشان اقدامات مؤثرتری انجام شود. همچنین این شهر با کسب ۳۳ درصد امتیاز مطلوبیت از نظر پاسخگویی به نیازهای توانخواهان، کیفیت پایینی دارد، برنامه ریزی در زمینه افزایش دسترسی توانخواهان به ساختمان‌های عمومی و اداری، پارک‌ها و سایر فضاها و اماکن عمومی شهر، وسایل نقلیه عمومی و تجهیزات وابسته (بالاخص پل های هوایی عابر پیاده)، امکانات مراقبتی، امکانات آموزشی و فرصت های شغلی موجب بهبود کیفیت محیط از نظر پاسخگویی به نیازهای آنان خواهد شد. شهر مورد مطالعه با کسب ۳۱ درصد امتیاز مطلوبیت از نظر پاسخگویی به نیازهای سالمندان، کیفیت پایینی دارد، تحلیل‌ها نشان می‌دهد این شهر برای پاسخگویی به نیازهای این گروه، نیاز جدی به برنامه - ریزی و اقدامات مؤثر در زمینه امکانات مراقبتی،

نتیجه نشان می‌دهد شهر رشت با کسب ۴۲ درصد امتیاز مطلوبیت، کیفیت متوسطی در پاسخگویی به نیازهای کودکان دارد.

نتیجه گیری و پیشنهادها

در ایران عموماً برنامه ریزی های شهری و تدارک امکانات فضایی برای شهروند نوعی انجام شده و تصور می‌شود همه شهروندان فارغ از قیود سنی و جنسیتی به یک میزان از این برنامه ها منتفع می‌شوند. البته این بدان معنا نیست که کلان‌شهرها و شهرها مشکلاتی برای مردان، اکثریت قومی نژادی، اکثریت مذهبی، بزرگسالان و افرادی که از معلولیتی رنج نمی‌برند، ندارند. مشکلات متعدد شهری مانند ترافیک، آلودگی هوا و استفاده از تسهیلات و خدمات شهری مسائلی عام هستند که همه شهروندان را درگیر می‌کنند. اما عموماً مسائل و مشکلات شهری برای اقشار آسیب پذیر، بیشتر و گسترده تر است و زنان، توانخواهان، سالمندان و کودکان در برخی جهات نسبت به سایر شهروندان آسیب پذیرتر هستند. آنچه این مطالعه را از مطالعات مشابه متمایز می‌کند تلفیق مقولات مهمی چون رویکرد برنامه ریزی شهری تنوع - گرا، ارزیابی کیفیت محیط شهری و شهرهای دوستدار گروه های اجتماعی مختلف حول مقوله محوری پاسخگویی به نیازهای گروه های اجتماعی مختلف در شهر و نهایتاً ارزیابی مقایسه ای کیفیت محیط شهر از نظر پاسخگویی به نیازهای ۴ گروه اجتماعی مهم است.

به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت، افزایش تعداد تخت بیمارستانی به ازای هر ۱۰۰۰ نفر، افزایش سهم بیمارستان های مجهز به بخش جداگانه برای اطفال و آی سی یو ویژه نوزادان، تجهیز مراکز بهداشت به پزشک متخصص زنان

امکانات آموزشی: رعایت استانداردهای طراحی دوستدار کودک هنگام احداث مدارس، تغییر و اصلاح مدارس قدیمی با توجه به استانداردهای طراحی دوستدار کودک، ایجاد انطباق بین تعداد مدارس استثنائی و تعداد کودکان معلول ذهنی و جسمی حرکتی لازم التعلیم.

امکانات تفریحی: تخصیص تعداد و مساحت بیشتری از پارک های شهر به پارک بانوان، احداث سراهای محلات و برگزاری کلاس های آموزشی در سراهای محلات، برنامه ریزی رویدادها و فعالیت هایی برای تفریح و گذران اوقات فراغت زنان، توانخواهان، سالمندان و کودکان.

حمل و نقل عمومی: مناسب سازی اتوبوس های درون شهری و تجهیز آن ها به رمپ، کمربند ایمنی و محل قرارگیری صندلی چرخدار، تعمیر آسانسورهای پل های هوایی و تجهیز سایر پل ها به آسانسور، تجهیز ایستگاه های اتوبوس به سرپناه، نیمکت، روشنایی، ارتفاع سکو، کف پوش و عقب نشینی مناسب نسبت به خیابان، تجهیز چراغ های راهنمایی به علائم و اخطارهای دیداری و شنیداری و امکان تنظیم زمان عبور از عرض خیابان.

مسکن: احداث خوابگاه مجهز به امکانات ضروری برای زنان و کودکان بدون سرپناه، کنترل رعایت اصول و ضوابط مناسب سازی ساختمان ها برای توانخواهان و سالمندان هنگام صدور پروانه و پایان کار ساختمانی، تعمیر و نگهداری خانه های سالمندان.

بهداشتی درمانی و ورزشی تفریحی (بالاخص اماکن ورزش همگانی، پارک ها و سراهای محلات)، وسایل - نقلیه عمومی و تجهیزات وابسته (بالاخص پل های هوایی عابر پیاده و ایستگاه های اتوبوس)، افزایش سرانه پارک ها و تجهیز آن ها به امکانات ضروری و افزایش دسترسی به ساختمان های عمومی و اداری دارد. نهایتاً شهر رشت با کسب ۴۲ درصد امتیاز مطلوبیت کیفیت متوسطی در پاسخگویی به نیازهای کودکان دارد. بهبود امکانات نگهداری روزانه از کودکان، امکانات مراقبت از کودکان بدون سرپرست، امکانات بهداشتی درمانی، آموزشی و ورزشی و افزایش سرانه پارک ها و تجهیز آن ها به امکانات ضروری به ارتقاء کیفیت محیط در پاسخگویی به نیازهای کودکان می انجامد.

به طور کلی تحلیل ها نشان می دهد محیط این شهر در حوزه های ایمنی و امنیت، محیط زیست و مدیریت بحران و مسکن کیفیت مطلوب و در حوزه های امکانات و خدمات عمومی، حمل و نقل عمومی، فضاهای بیرونی و ساختمان های عمومی و اشتغال کیفیت پایینی در پاسخگویی به نیازهای ۴ گروه اجتماعی فوق الذکر دارد. با توجه به نتایج برای دستیابی به محیط شهری تنوع گرا و همه شمول، گذار از رویکرد یکسان نگر فعلی به رویکرد برنامه ریزی شهری تنوع گرا برای گنجاندن تنوع ها و تفاوت ها در فرایندهای سیاستگذاری و برنامه ریزی این شهر ضروری است. در پایان پیشنهادهایی برای ارتقاء کیفیت محیط شهر رشت در پاسخگویی به نیازهای گروه های اجتماعی مختلف در زمینه های موضوعی مختلف ارائه می شود:

ایمنی و امنیت: تجهیز فضاهای عمومی شهر به ویژه پارک ها به روشنایی، دوربین نظارتی و نگهبان.

امکانات بهداشتی درمانی: برنامه ریزی برای افزایش تعداد پزشک متخصص زنان و کودکان و روانپزشکان

García Ballesteros, A., & Jiménez Blasco, B. C. (2016). Urbanization and population ageing: implications of two simultaneous processes. *Investigaciones geográficas* (89), 58-73.

http://www.scielo.org.mx/scielo.php?pid=S0188-46112016000100058&script=sci_abstract&tlng=en

Greater London Authority (2007). Planning for equality and diversity in London: supplementary planning guidance to the London Plan: Greater London Authority.

<https://www.london.gov.uk/what-we-do/planning/implementing-london-plan/london-plan-guidance-and-spgs/planning-equality-and>

Higgins, M., Hague, C., Prior, A., McIntosh, S., Satsangi, M., Warren, F., . . . Netto, G. (2005). Diversity and Equality in Planning: A Good Practice Guide: Office of the Deputy Prime Minister.

https://www.planningportal.co.uk/directory_record/59/diversity_and_equality_in_planning_-_a_good_practice_guide

Inclusive Urban Agenda. (2016). The Inclusion Imperative: Towards Disability-inclusive and Accessible Urban Development.

https://www.cbm.org/fileadmin/user_upload/Publications/The-Inclusion-Imperative-Towards-Disability-Inclusive-and-Accessible-Urb....pdf

Johnson, D. L., Ambrose, S. H., Bassett, T. J., Bowen, M. L., Crummey, D. E., Isaacson, J. S., . . . Winter-Nelson, A. E. (1997). Meanings of environmental terms. *Journal of environmental quality*, 26(3), 581-589.

<http://ardabil-sci.com/extrapage/paperkeyword>

Kano, M., Rosenberg, P. E., & Dalton, S. D. (2018). A global pilot study of age-friendly city indicators. *Social Indicators Research*, 138(3), 1205-1227.

<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11205-017-1680-7.pdf>

Keogh, M. & Merkel, A. (2013). Towards an Inclusive and Accessible Future for All, Voices of Persons with Disabilities On the post-2015 development framework. United Nations (United Nations Partnership to Promote the Rights of Persons with Disabilities).

<https://www.undp.org/publications/towards-inclusive-and-accessible-future-all>

Leicester City Council (2012). Summary of the Equality and Diversity Strategy.

https://upk.guilan.ac.ir/article_۲۷۹۹.html

طیبیان، منوچهر و فریادی، شهرزاد. (۱۳۸۰). ارزیابی کیفیت محیط زیست شهر تهران. *محیط شناسی* (دانشگاه تهران)، ۲۷(۲۸)، ۱-۱۲.

https://jes.ut.ac.ir/article_۲۵۵۴۰.html

فصیحی، حبیب اله (۱۳۹۹). ارزیابی کیفیت محیط زندگی شهری در باقرشهر تهران، دو فصلنامه علمی پژوهش های بوم شناسی شهری (دانشگاه پیام نور)، ۱۱(۲۱)، ۷۷-۹۰.

http://grup.journals.pnu.ac.ir/article_۷۴۷۳.html

مهندسین مشاور طراحان راهوند شهر (۱۳۸۹). برنامه سکونت گاه های غیررسمی و اقدامات توانمندسازی اجتماعات آن ها با تاکید بر بهسازی شهری رشت با دید شهرنگر.

Aerts, J. (2018). Shaping urbanization for children: A handbook on child-responsive urban planning. UNICEF.

<https://www.unicef.org/reports/shaping-urbanization-children>

Booth, C., Batty, E., Gilroy, R., Dargan, L., Thomas, H., Harris, N. R., & Imrie, R. (2004). Planning and Diversity: Research into Policies and Procedures.

<https://orca.cardiff.ac.uk/32117/1/Diversity%20and%20Planning.pdf>

Bridge, G., & Watson, S. (2011). The new Blackwell companion to the city. Wiley-Blackwell Oxford.

<http://ardabil-sci.com/extrapage/ebook>

Fainstein, S. S. (2005). Cities and diversity: should we want it? Can we plan for it? *Urban affairs review*, 41(1), 3-19.

<https://www.alnap.org/system/files/content/resource/files/main/fainstein-cities-and-diversity.pdf>

Fincher, R. (2003). Planning for Cities of Diversity, Difference and Encounter. *Australian Planner*, 40(1), 55-58.

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.202.607&rep=rep1&type=pdf>

Fincher, R., & Iveson, K. (2008). Planning and diversity in the city: Redistribution, recognition and encounter: Macmillan International Higher Education.

- Reeves, D. (2004). Planning for diversity: policy and planning in a world of difference: Routledge.
<http://libgen.gs/ads.php?md5=3b4f8968b9bb244f9b7f0935aa622738>
- Schiller, M. (2016). European cities, municipal organizations and diversity: The new politics of difference: Springer.
<http://ardabil-sci.com/extrapage/ebook>
- Terraza, H., Orlando, M. B., Lakovits, C., Lopes Janik, V., & Kalashyan, A. (2020). Handbook for Gender-Inclusive Urban Planning and Design.
<https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/publication/handbook-for-gender-inclusive-urban-planning-and-design>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2017). Assessment Tool for Inclusive Cities in Indonesia (2nd Version). United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
http://www.unesco.or.id/news/shs/04_AssessmentTool_InclusiveCities_English_Rev281017B.pdf
- Unicef (2015). Child Friendly City: Initiative implementation methodology for the Republic of Kazakhstan.
<https://www.unicef.org/kazakhstan/en/reports/child-friendly-city>
- Van Kamp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G., & De Hollander, A. (2003). Urban environmental quality and human well-being: Towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study. Landscape and urban planning, 65(1-2), 5-18.
<http://ardabil-sci.com/extrapage/paperkeyword>
- Van Hoof, J., Kazak, J. K., Perek-Białas, J. M., & Peek, S. (2018). The challenges of urban ageing: Making cities age-friendly in Europe. International Journal of Environmental Research and Public Health, 15(11), 2473.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6266083/>
- Vertovec, S. (2014). Routledge international handbook of diversity studies: Routledge.
<http://libgen.gs/ads.php?md5=09046e82b2c7253b8069f63c6a4c4955>
- Vormann, B. (2015). Urban diversity: Disentangling the cultural from the economic case. New Diversities, 17(2), 119-129.
<https://www.leicester.gov.uk/media/177368/corporate-equality-and-diversity-strategy.pdf>
- Libertun de Duren, N., Brassiolo, P., Lara, E., Mastellaro, C., Cardona-Papiol, E., Palacios, A., . . . Thomas, D. (2020). Gender Inequalities in Cities. In: Inter-American Development Bank (IDB), Washington, DC. <https://publications.iadb.org/en/gender-inequalities-cities>
- Libertun de Duren, N., Salazar, J. P., Duryea, S., Mastellaro, C., Freeman, L., Pedraza, L., Rodriguez Porcel, M., Sandoval, D., Aguerre, J. A., & Angius, C. (2021). Cities as Spaces for Opportunities for All: Building Public Spaces for People with Disabilities, Children and Elders.
<https://publications.iadb.org/en/cities-spaces-opportunities-all-building-public-spaces-people-disabilities-children-and-elders>
- Mahimkar, S., & Gokhale, V. (2015). Inclusive Cities: Towards Gender-Sensitive Urban India. Tekton: A Journal of Architecture, Urban Design and Planning, 2(1), 26-36.
<https://tekton.mes.ac.in/issues/volume-2-issue-1/papers-essays/inclusive-cities-towards-gender-sensitive-urban-india/>
- Mandal, R. (2019). Guidelines for an Index on Gender Friendly Cities.
<https://asiafoundation.org/publication/guidelines-for-an-index-on-gender-friendly-cities/>
- National Institute of Urban Affairs (2016). Indicators for CHild friendly Local Development (I - CHILD) Delhi, India.
<https://bernardvanleer.org/publications-reports/indicators-for-child-friendly-local-development/>
- National Institute of Urban Affairs (2017). Compendium of Best Practices of Child Friendly Cities. In: National Institute of Urban Affairs New Delhi.
<https://bernardvanleer.org/publications-reports/compendium-of-best-practices-of-child-friendly-cities-2017/>
- Rebernik, N., Szajczyk, M., Bahillo, A., & Goličnik Marušić, B. (2020). Measuring disability inclusion performance in cities using Disability Inclusion Evaluation Tool (DIETool). Sustainability, 12(4), 1378.
<https://www.mdpi.com/2071-1050/12/4/1378>

https://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf

World Health Organization (2015). Measuring the age-friendliness of cities: A guide to using core indicators.

<https://apps.who.int/iris/handle/10665/203830>

https://newdiversities.mmg.mpg.de/wp-content/uploads/2016/06/2015_17-02_08_Vormann-2.pdf

World Health Organization (2007). Global age-friendly cities: A guide. World Health Organization.

پروژه‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی